

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**«Η λεκτική και εικονιστική αναπαράσταση παιδικών
συναισθηματικών κρίσεων στα εικονοβιβλία *Η ανησυχία της Ρούμπι*
και *Τα φτερά του Νόρμαν* του Tom Percival: Μια πολυτροπική
ανάλυση»**

Αντωνία Μιχελάκου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Αικατερίνη Καρατάσου

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**«Η λεκτική και εικονιστική αναπαράσταση παιδικών
συναισθηματικών κρίσεων στα εικονοβιβλία *Η ανησυχία της Ρούμπι*
και *Τα φτερά του Νόρμαν* του Tom Percival: Μια πολυτροπική
ανάλυση»**

Αντωνία Μιχελάκου

Επιτροπή Κρίσης

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Αικατερίνη Καρατάσου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Β΄ Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Ευαγγελία Μουλά
Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά όλους τους καθηγητές μου και κυρίως την Επιβλέπουσα Καθηγήτριά μου κ. Αικατερίνη Καρατάσου για την πολύτιμη βοήθειά της καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της Διπλωματικής Εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την κ. Ευαγγελία Μουλά για την πολύτιμη συμβολή της σχετικά με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στην οικογένειά μου για την συνεχή τους συμπαράσταση, υπομονή και υποστήριξη σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την εικονιστική και λεκτική απόδοση παιδικών καταστάσεων κρίσης σε σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία του Τομ Πέρσιβαλ, αναδεικνύοντας τον ρόλο της πολυτροπικής αφήγησης στη διαμόρφωση της συναισθηματικής κατανόησης του παιδιού-αναγνώστη. Το εικονοβιβλίο προσεγγίζεται ως ένα σύνθετο αφηγηματικό μέσο, στο οποίο η αλληλεπίδραση λόγου και εικόνας συμβάλλει καθοριστικά στην αναπαράσταση αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών. Ως ερευνητικό υλικό επιλέχθηκαν τα εικονογραφημένα βιβλία *Η ανησυχία της Ρούμπι* και *Τα φτερά του Νόρμαν*, τα οποία πραγματεύονται ζητήματα ανησυχίας, αυτοαποδοχής, διαφορετικότητας και κοινωνικής ένταξης. Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθούν τα λεκτικά και εικονιστικά αφηγηματικά μέσα μέσω των οποίων αποδίδονται αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες, οι μορφές μεταφορικής συγκεκριμενοποίησης των συναισθημάτων, η σχέση φανταστικού στοιχείου και ψυχολογικού ρεαλισμού, καθώς και ο ρόλος της αλληλεπίδρασης κειμένου και εικόνας στη συγκρότηση νοήματος. Η μεθοδολογία βασίστηκε σε ποιοτική ανάλυση της αφηγηματικής δομής, της εικονογράφησης, της κατασκευής χαρακτήρων και της πολυτροπικής οργάνωσης των έργων. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι τα δύο εικονοβιβλία ακολουθούν παρόμοια αφηγηματική δομή, με εισαγωγή, εμφάνιση της κρίσης, κλιμάκωση και αποκατάσταση, διαφοροποιούνται όμως ως προς τις στρατηγικές ορατοποίησης των συναισθημάτων. Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι* το συναίσθημα εξωτερικεύεται και αποκτά ορατή μορφή, ενισχύοντας τη βιωματική κατανόηση του αναγνώστη, ενώ στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν* η συναισθηματική εμπειρία συνδέεται κυρίως με την κοινωνική διάδραση και τη διαχείριση της διαφορετικότητας. Παράλληλα, η εικόνα άλλοτε επεκτείνει και άλλοτε υποστηρίζει το λεκτικό κείμενο, επιβεβαιώνοντας τον καθοριστικό ρόλο της πολυτροπικότητας στη συγκρότηση της αφήγησης. Συμπερασματικά, η έρευνα αποδεικνύει ότι τα σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία λειτουργούν ως σύνθετα πολυτροπικά αφηγηματικά συστήματα που καθιστούν ορατές σύνθετες ψυχολογικές και κοινωνικές εμπειρίες, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Λέξεις-κλειδιά: “εικονογραφημένο βιβλίο”, “Τομ Πέρσιβαλ”, “γνωστική μεταφορά”, “πολυτροπικότητα”, “συναίσθημα στην παιδική λογοτεχνία”, “συναισθηματικός γραμματισμός”

"Visual and Verbal Representation of Children's Emotional Crises in *Ruby's Worry* and *Perfectly Norman*: A Multimodal Analysis"

Antonia Mixelakoy

Abstract

This dissertation examines the figurative and verbal representation of children's crisis situations in contemporary picture books by Tom Percival, highlighting the role of multimodal narration in shaping the emotional understanding of the child-reader. The picture book is approached as a complex narrative medium, in which the interaction of speech and image contributes decisively to the representation of abstract emotional experiences. *Ruby's Anxiety* and *Norman's Wings* were chosen as research material, which deal with issues of anxiety, self-acceptance, diversity and social inclusion. The purpose was to investigate the verbal and figurative narrative means through which abstract emotional experiences are conveyed, the forms of metaphorical concretization of emotions, the relationship between the imaginary element and psychological realism, and the role of the interaction of text and image in the construction of meaning. The methodology was based on a qualitative analysis of the narrative structure, illustration, character construction and multimodal organization of the works. The findings showed the two picture books follow a similar narrative structure, with an introduction, the appearance of the crisis, escalation and recovery, but they differ regarding the strategies for visualizing emotions. In *Ruby's Anxiety*, the emotion is externalized and takes on a visible form, enhancing the reader's experiential understanding, while in *Norman's Wings* the emotional experience is mainly associated with social interaction and management of diversity. Simultaneously, the image extends and supports the verbal text, confirming the decisive role of multimodality in the construction of the narrative. In conclusion, the research proves that modern picture books function as complex multimodal narrative systems that make complex psychological and social experiences visible, contributing substantially to the emotional and social development of children.

Keywords: "picturebook", "Tom Percival", "cognitive metaphor", "multimodality", "emotions in children's literature", "emotional literacy"

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract.....	vi
Εισαγωγή	1
Θεωρητικό μέρος - Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	8
1. Εικονοβιβλίο και πολυτροπικότητα.....	8
2. Οπτική γραμματική και οπτικά νοήματα στο εικονοβιβλίο	11
3. Η ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης στα παιδιά	14
4. Εικονογράφηση και κατανόηση συναισθημάτων	17
5. Εννοιολογική / γνωστική μεταφορά	22
6. Φανταστικό και ψυχολογικός ρεαλισμός.....	25
7. Το έργο του Τομ Πέρσιβαλ.....	28
Κεφάλαιο - Μεθοδολογία	31
Α. Ερευνητικός σχεδιασμός.....	31
Β. Corpus της έρευνας (υλικό ανάλυσης).....	31
Γ. Μονάδα ανάλυσης.....	32
Δ. Αναλυτικό πλαίσιο – Ρουμπρίκες ανάλυσης	33
Ε. Διαδικασία ανάλυσης (βήμα-βήμα).....	36
Ζ. Όρια και περιορισμοί της έρευνας.....	36
Κεφάλαιο - Παρουσίαση ευρημάτων	38
Κεφάλαιο - Ευρήματα και Συζήτηση.....	53
i. Παρουσίαση ευρημάτων.....	53
ii. Συζήτηση	54
iii. Συμπεράσματα.....	56
v. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	57
Βιβλιογραφία	59

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 – ΕΕ1: Κατηγορίες λεκτικών και εικονιστικών μέσων.....	48
Πίνακας 2 – ΕΕ2: Μορφές μεταφορικής χαρτογράφησης.....	49
Πίνακας 3 – ΕΕ3: Στρατηγικές φανταστικού και ψυχολογικού ρεαλισμού.....	49
Πίνακας 4 – ΕΕ4: Λειτουργίες αναγνωσιμότητας / Πολυτροπική συγκρότηση νοήματος.....	50

Εισαγωγή

α. Τοποθέτηση του θέματος

Το εικονοβιβλίο (picturebook) συνιστά στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία ένα ιδιαίτερος δυναμικό και σύνθετο αφηγηματικό μέσο, το οποίο δεν περιορίζεται σε μια απλή συνοδεία εικόνας και κειμένου, αλλά συγκροτεί ένα πολυτροπικό πεδίο έκφρασης και νοηματοδότησης. Η συνύπαρξη λεκτικών και οπτικών στοιχείων δεν λειτουργεί αποκλειστικά ως προς την εικονογράφηση μιας ήδη διαμορφωμένης αφήγησης, αλλά συνδιαμορφώνει ενεργά την αφηγηματική εμπειρία, προσφέροντας πολλαπλά επίπεδα πρόσληψης και ερμηνείας (Sundmark, 2018). Στο πλαίσιο αυτό, το εικονοβιβλίο αναδεικνύεται σε ένα μέσο που επιτρέπει την ταυτόχρονη ενεργοποίηση διαφορετικών αισθητηριακών και γνωστικών μηχανισμών, διευρύνοντας τις δυνατότητες επικοινωνίας με τον παιδικό αναγνώστη.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες καταγράφεται μια αισθητή μετατόπιση των θεματικών επιλογών στο πεδίο του εικονοβιβλίου, καθώς ολοένα και περισσότερα έργα στρέφονται προς ζητήματα που αφορούν την εσωτερική ζωή του παιδιού, τη συγκρότηση της ταυτότητας και τη διαχείριση συναισθηματικών καταστάσεων (Kumschick et al., 2014). Η παιδική λογοτεχνία δεν περιορίζεται πλέον αποκλειστικά σε αφηγήσεις εξωτερικής δράσης ή σε διδακτικές ιστορίες με σαφές ηθικό δίδαγμα, αλλά προσεγγίζει με αυξανόμενη ευαισθησία θεματικές που συνδέονται με την ψυχική εμπειρία, την αυτοαντίληψη και τη συναισθηματική πολυπλοκότητα. Η στροφή αυτή αντανάκλα μια ευρύτερη κοινωνική και παιδαγωγική αναγνώριση της σημασίας που έχει η συναισθηματική καλλιέργεια ήδη από τις πρώτες αναγνωστικές εμπειρίες, καθώς και την ανάγκη δημιουργίας αφηγηματικών χώρων μέσα στους οποίους το παιδί μπορεί να αναγνωρίσει, να επεξεργαστεί και να εκφράσει εσωτερικά βιώματα.

Στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης, η εικόνα αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα ως φορέας νοήματος και όχι απλώς ως διακοσμητικό ή επεξηγηματικό στοιχείο. Η οπτική αναπαράσταση έχει τη δυνατότητα να αποδώσει συναισθηματικές αποχρώσεις, διαθέσεις και ψυχικές εντάσεις που συχνά υπερβαίνουν τις δυνατότητες της γλωσσικής διατύπωσης, ιδίως όταν απευθύνεται σε αναγνώστες μικρής ηλικίας (Oberman, 2024). Μέσω της χρήσης των χρωμάτων, των σχημάτων, των συμβόλων, των χωρικών διατάξεων και εικαστικών αντιθέσεων, η εικόνα δύναται να υποδηλώσει εσωτερικές καταστάσεις χωρίς να τις κατονομάζει ρητά, επιτρέποντας την ύπαρξη μιας

περισσότερο βιωματικής και διαισθητικής πρόσληψης της αφήγησης. Η ιδιαιτερότητα αυτή καθιστά το εικονοβιβλίο ένα προνομιακό πεδίο διερεύνησης της σχέσης ανάμεσα στην αισθητική εμπειρία και στη συναισθηματική κατανόηση.

Παράλληλα, το εικονοβιβλίο λειτουργεί ως ένας χώρος συνάντησης ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό, προσφέροντας στο παιδί τη δυνατότητα να προσεγγίσει ζητήματα εσωτερικής ζωής μέσα από συμβολικές και αφηγηματικές μορφές που δεν επιβάλλουν άμεση ταύτιση, αλλά επιτρέπουν την ασφαλή παρατήρηση και επεξεργασία (Strouse et al., 2018).

Ως εκ τούτου, η αφήγηση του εικονοβιβλίου δημιουργεί ένα περιβάλλον στο οποίο η αισθητική απόλαυση συνδυάζεται με τη συναισθηματική αναγνώριση, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός αναγνωστικού χώρου που υπερβαίνει τη στενή έννοια της ψυχαγωγίας και αποκτά ευρύτερες παιδαγωγικές και πολιτισμικές διαστάσεις.

β. Εστίαση στο ερευνητικό πεδίο

Η διερεύνηση της απόδοσης αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών στο εικονοβιβλίο καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, εφόσον συνδέεται με τις ιδιαιτερότητες της παιδικής γνωστικής και γλωσσικής ανάπτυξης, όπως επισημαίνεται στη σχετική βιβλιογραφία (Green & Sun, 2025). Τα παιδιά μικρής ηλικίας βρίσκονται συχνά σε μια μεταβατική φάση κατά την οποία η ικανότητα αναγνώρισης και λεκτικής διατύπωσης σύνθετων συναισθημάτων δεν έχει ακόμη πλήρως εδραιωθεί. Ενώ είναι σε θέση να βιώνουν έντονες εσωτερικές καταστάσεις, ενδέχεται να δυσκολεύονται να τις ονοματίσουν, να τις περιγράψουν ή να τις εντάξουν σε ένα σταθερό εννοιολογικό πλαίσιο. Η δυσκολία αυτή δεν αφορά μόνο το λεξιλόγιο, αλλά και την ίδια τη δυνατότητα κατανόησης της αφηρημένης φύσης ορισμένων συναισθημάτων.

Συναισθηματικές καταστάσεις όπως η ανησυχία, η ντροπή, η ενοχή, η αμφιβολία ή η εσωτερική σύγκρουση δεν διαθέτουν πάντοτε ορατά εξωτερικά σημεία που να τις καθιστούν άμεσα αντιληπτές. Η άυλη και εσωτερική τους διάσταση δημιουργεί την ανάγκη για μηχανισμούς συγκεκριμενοποίησης, μέσω των οποίων το αφηρημένο αποκτά μορφή, σχήμα ή οπτική υπόσταση. Σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται ο ρόλος του εικονοβιβλίου ως ενός μέσου που μπορεί να μετατρέψει το εσωτερικό βίωμα σε ορατή εμπειρία, όχι μέσα από κυριολεκτικές αναπαραστάσεις, αλλά μέσω συμβολικών και αφηγηματικών επιλογών που επιτρέπουν στο παιδί να «δει» αυτό που νιώθει (Terrusi, 2018).

Η αφήγηση και η εικονογράφηση λειτουργούν, κατά συνέπεια, ως συμπληρωματικοί υποστηρικτικοί μηχανισμοί που διευκολύνουν την προσέγγιση σύνθετων ψυχικών καταστάσεων. Το λεκτικό κείμενο έχει τη δυνατότητα να υπαινίσσεται, να υποδηλώνει ή να αποτυπώνει με αφηγηματική σαφήνεια τις εσωτερικές διεργασίες των ηρώων, ενώ η εικόνα μπορεί να τις μετουσιώνει σε ορατές μορφές μέσω των μεταφορικών αναπαραστάσεων, των χρωματικών αντιθέσεων, των μεταβολών κλίμακας, όπως και των χωρικών μετατοπίσεων ή εικαστικών παραμορφώσεων, καθιστώντας έτσι το άυλο και αφηρημένο βίωμα αισθητά αντιληπτό (Chen, 2024).

Η συνεργασία αυτών των δύο συστημάτων δημιουργεί ένα πολυεπίπεδο πεδίο κατανόησης, στο οποίο το παιδί δεν καλείται μόνο να διαβάσει μια ιστορία, αλλά να βιώσει μια συναισθηματική διαδρομή μέσα από πολλαπλά κανάλια πρόσληψης.

Παράλληλα, η αναπαράσταση των συναισθημάτων στο εικονοβιβλίο επιτρέπει τη δημιουργία μιας συμβολικής απόστασης ανάμεσα στο παιδί και στο ίδιο το βίωμα (Niland, 2023). Όταν ένα συναίσθημα αποκτά μορφή μέσα στην αφήγηση ή στην εικόνα, παύει να είναι αποκλειστικά εσωτερικό και αδιαμόρφωτο και μετατρέπεται σε κάτι που μπορεί να παρατηρηθεί, να συζητηθεί και ενδεχομένως να επαναπροσδιοριστεί. Η διαδικασία αυτή δεν αναιρεί τη συναισθηματική ένταση, αλλά την καθιστά περισσότερο διαχειρίσιμη, προσφέροντας στο παιδί ένα πλαίσιο αναγνώρισης και κατανόησης των εσωτερικών βιωμάτων.

Στην παρούσα εργασία, ο όρος «κατάσταση κρίσης» δεν αναφέρεται αποκλειστικά σε εξωτερικά τραυματικά γεγονότα, αλλά κυρίως σε εσωτερικές ψυχικές εντάσεις, στιγμές αμφιβολίας, ντροπής, φόβου ή αυτο-απόρριψης, κατά τις οποίες διακυβεύεται η αυτοεικόνα και η συναισθηματική ισορροπία του παιδιού.

Καθίσταται έτσι εύλογο ότι η μελέτη των τρόπων με τους οποίους το εικονοβιβλίο αποδίδει αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες δεν αφορά μόνο την αισθητική ή αφηγηματική του διάσταση, αλλά συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του ως μέσου κατανόησης και εσωτερικής διαπραγμάτευσης της παιδικής εμπειρίας.

γ. Ερευνητικό κενό

Η μελέτη του εικονοβιβλίου ως αφηγηματικού και αισθητικού φαινομένου έχει απασχολήσει εκτενώς την παιδαγωγική, τη λογοτεχνική θεωρία και τις σπουδές οπτικού πολιτισμού, ενώ παράλληλα η συναισθηματική διάσταση της παιδικής

ανάγνωσης έχει αποτελέσει αντικείμενο αυξανόμενου ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια.

Ποικίλες προσεγγίσεις έχουν αναδείξει τη σημασία της εικόνας στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, τη συμβολή της αφήγησης στη συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού και τον ρόλο του εικονοβιβλίου ως εργαλείου επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης εσωτερικών εμπειριών.

Ωστόσο, παρά τον πλούτο των σχετικών μελετών, διαπιστώνεται ότι το πεδίο παρουσιάζει ανομοιογένεια ως προς το επίπεδο ανάλυσης και τη μεθοδολογική εστίαση.

Συχνά, οι έρευνες επικεντρώνονται είτε σε γενικές θεωρητικές αποτιμήσεις του εικονοβιβλίου ως είδους είτε σε εφαρμοσμένες παιδαγωγικές πρακτικές που αξιοποιούν τη λογοτεχνία για την ενίσχυση της συναισθηματικής αγωγής.

Αντιθέτως, λιγότερο συχνή εμφανίζεται η συστηματική και συγκριτική μελέτη του τρόπου με τον οποίο συγκεκριμένες αφηγηματικές και εικονογραφικές τεχνικές αποδίδουν αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες στο πλαίσιο συγκεκριμένων έργων.

Με άλλα λόγια, ενώ αναγνωρίζεται ευρέως ότι το εικονοβιβλίο συμβάλλει στη συναισθηματική κατανόηση, δεν εξετάζεται πάντοτε με λεπτομέρεια το «πώς» επιτυγχάνεται αυτή η συμβολή μέσω της αφηγηματικής δομής και οπτικής αναπαράστασης.

Επιπλέον, η διερεύνηση των μηχανισμών με τους οποίους το αφηρημένο συναίσθημα μετατρέπεται σε ορατή ή αφηγηματικά προσβάσιμη εμπειρία συχνά παραμένει διάσπαρτη ή αποσπασματική, χωρίς να εντάσσεται σε μια συνεκτική αναλυτική διαδικασία που να λαμβάνει υπόψη τη συνεργασία λόγου και εικόνας ως ενιαίο σύστημα νοήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, προκύπτει η δυνατότητα για εστιασμένες μελέτες που να προσεγγίζουν το εικονοβιβλίο όχι μόνο ως παιδαγωγικό εργαλείο αλλά και ως σύνθετο αισθητικό και αφηγηματικό αντικείμενο, καθίσταται εμφανής.

Στο πλαίσιο αυτό, η συστηματική ανάλυση επιλεγμένων έργων με κριτήριο τη θεματική τους συνάφεια και τη μορφολογική τους συνοχή δύναται να συμβάλει στην

πληρέστερη κατανόηση των τρόπων με τους οποίους η αφήγηση στο εικονοβιβλίο οργανώνει και μεταδίδει σύνθετες συναισθηματικές εμπειρίες.

δ. Παρουσίαση corpus

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη μελέτη δύο σύγχρονων εικονοβιβλίων του Άγγλου συγγραφέα Τομ Πέρσιβαλ (Tom Percival), *Η ανησυχία της Ρούμπι* (*Ruby's Worry*) (Percival, 2019) και *Τα φτερά του Νόρμαν* (*Perfectly Norman*) (Percival, 2019), τα οποία εντάσσονται στο ίδιο δημιουργικό σύμπαν και συγκροτούν μέρος μιας ευρύτερης σειράς έργων που πραγματεύονται ζητήματα εσωτερικής ζωής και συναισθηματικής εμπειρίας της παιδικής ηλικίας.

Τα δύο βιβλία παρουσιάζουν μορφολογικές και θεματικές συγγένειες, καθώς αξιοποιούν παρόμοια αφηγηματικά σχήματα, εικαστικές επιλογές και συμβολικές δομές για την προσέγγιση ψυχικών καταστάσεων που δεν διαθέτουν άμεση υλική υπόσταση.

Η επιλογή τους ως ερευνητικού υλικού βασίστηκε πρωτίστως στη δυνατότητά τους να λειτουργήσουν ως κατάλληλα παραδείγματα σύγχρονων εικονοβιβλίων για την συγκεκριμένη ερευνητική εστίαση που επιδιώκουν την οπτικοποίηση εσωτερικών βιωμάτων μέσω της συνδυαστικής χρήσης λόγου και εικόνας.

Η κοινή αισθητική τους λογική, η εστίαση σε συναισθηματικές εμπειρίες παιδιών και η παρουσία συμβολικών μορφών που γεφυρώνουν το φανταστικό με το ψυχολογικά αναγνωρίσιμο στοιχείο τα καθιστούν πρόσφορο πεδίο συγκριτικής ανάλυσης. Παράλληλα, η ένταξή τους σε ένα ενιαίο δημιουργικό πλαίσιο επιτρέπει την παρατήρηση επαναλαμβανόμενων ή διαφοροποιημένων τεχνικών χωρίς να αναιρείται η αυτονομία κάθε έργου.

Δεδομένης της περιορισμένης ερευνητικής ενασχόλησης με τα συγκεκριμένα εικονοβιβλία *Η ανησυχία της Ρούμπι* και *Τα φτερά του Νόρμαν*, η ανάλυση που παρουσιάζεται σε αυτή τη μελέτη αποτελεί πρωτοβουλία της συγγραφέως. Τα συμπεράσματα βασίζονται σε συστηματική παρατήρηση των κειμένων και των εικόνων και συνδέονται με θεωρητικά πλαίσια σχετικά με την πολυτροπικότητα, την ορατοποίηση συναισθημάτων και την αφηγηματική δομή (Sipe, 1998; Nodelman, 1988; Kress & van Leeuwen, 2001). Με αυτόν τον τρόπο διατηρείται η επιστημονική

τεκμηρίωση, ενώ αναδεικνύεται η αυτοτελής συμβολή της μελέτης στην κατανόηση των συγκεκριμένων έργων.

ε. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθεί η μυθοπλαστική τεχνοτροπία των εικονοβιβλίων *Τα φτερά του Νόρμαν* και *Η ανησυχία της Ρούμπι*, με έμφαση στα αφηγηματικά και εικονογραφικά μέσα που αξιοποιούνται για την απόδοση αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής:

1. Σε ποια επίπεδα και με ποιες κατηγορίες λεκτικών και εικονιστικών αφηγηματικών μέσων αποδίδονται αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες στα εικονοβιβλία *Τα φτερά του Νόρμαν* και *Η ανησυχία της Ρούμπι*;
2. Ποιες μορφές μεταφορικής χαρτογράφησης/συγκεκριμενοποίησης (λεκτικές και εικονιστικές) μπορούν να εντοπιστούν στην απόδοση των συναισθημάτων στα δύο βιβλία;
3. Ποιες κατηγορίες λεκτικών και εικονιστικών στρατηγικών μπορούν να διακριθούν ως προς τη συγκρότηση της σχέσης φανταστικού στοιχείου και ψυχολογικού ρεαλισμού στην απόδοση των συναισθηματικών εμπειριών στα δύο βιβλία;
4. Σε ποιο βαθμό τα παραπάνω μέσα και η μυθοπλαστική τεχνοτροπία φαίνεται να διευκολύνουν την αναγνωσιμότητα/κατανόηση σύνθετων συναισθηματικών εμπειριών από παιδιά με μη πλήρως ανεπτυγμένη αφηρημένη σκέψη;

στ. Δομή της εργασίας

Η εργασία οργανώνεται σε διακριτά κεφάλαια που ακολουθούν μια σταδιακή μετάβαση από το θεωρητικό πλαίσιο στην ανάλυση και τη σύνθεση των συμπερασμάτων.

Στο κεφάλαιο *Θεωρητικό μέρος-Βιβλιογραφική επισκόπηση* παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που αφορά το εικονοβιβλίο ως πολυτροπικό μέσο, τη σχέση λόγου και εικόνας και τις βασικές προσεγγίσεις γύρω από την αναπαράσταση συναισθηματικών εμπειριών.

Στο κεφάλαιο *Μεθοδολογία* περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας και ο τρόπος οργάνωσης και επεξεργασίας του ερευνητικού υλικού.

Στο κεφάλαιο *Παρουσίαση ευρημάτων* παρουσιάζονται τα ευρήματα της αναλυτικής προσέγγισης των δύο έργων, ενώ στο κεφάλαιο *Παρουσίαση ευρημάτων και συμπεράσματα και προτάσεις για μελλοντική έρευνα* ακολουθεί η συζήτηση των αποτελεσμάτων, η διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων και των προτάσεων για μελλοντική έρευνα.

Θεωρητικό μέρος - Βιβλιογραφική επισκόπηση

1. Εικονοβιβλίο και πολυτροπικότητα

Το εικονοβιβλίο συνιστά ένα ιδιαίτερο και σύνθετο αφηγηματικό είδος, στο οποίο ο λεκτικός και ο οπτικός κώδικας συγκροτούν από κοινού το αφηγηματικό γεγονός. Δεν πρόκειται απλώς για ένα βιβλίο με εικόνες που συνοδεύουν το κείμενο, αλλά για ένα εκλεπτυσμένο πολυτροπικό έργο, όπου η σημασία παράγεται μέσα από τη δυναμική σύμπραξη διαφορετικών σημειωτικών τρόπων. Σε αντίθεση με το εικονογραφημένο βιβλίο, στο οποίο η εικόνα λειτουργεί συχνά ως διακοσμητικό ή επεξηγηματικό στοιχείο, στο εικονοβιβλίο ο λόγος και η εικόνα βρίσκονται σε οργανική αλληλεξάρτηση (Serafini, 2024).

Όπως επισημαίνει ο Perry Nodelman (2009) στο βιβλίο του *Λέξεις για εικόνες: Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου*, η αφήγηση στο εικονοβιβλίο αναπτύσσεται μέσα από τη συνεχή αλληλεπίδραση δύο διαφορετικών συστημάτων σημείωσης: του λεκτικού συστήματος (κείμενο) και του οπτικού συστήματος (εικόνες). Οι εικόνες επικοινωνούν χωρικά, καθώς προσλαμβάνονται ταυτόχρονα ως σύνολο, ενώ οι λέξεις επικοινωνούν χρονικά, σε γραμμική ακολουθία, συμπληρώνοντας, επεκτείνοντας ή ακόμη και αντιφάσκοντας με τις εικόνες. Το νόημα, επομένως, δεν αποδίδεται σε έναν μόνο φορέα, αλλά αναδύεται από τη δυναμική σχέση μεταξύ τους.

Ο Nodelman υποστηρίζει ότι οι εικόνες και οι λέξεις μεταδίδουν διαφορετικού τύπου πληροφορίες και ενεργοποιούν διαφορετικές προσδοκίες στον αναγνώστη. Οι εικόνες λειτουργούν χωρικά και ταυτόχρονα, ενώ οι λέξεις αναπτύσσονται χρονικά και διαδοχικά. Ως αποτέλεσμα, η ανάγνωση του εικονοβιβλίου προϋποθέτει συνεχή διαπραγμάτευση ανάμεσα στα δύο συστήματα αναπαράστασης, καθώς κανένα από τα δύο δεν επαρκεί από μόνο του για την πλήρη κατανόηση της αφήγησης (Nodelman, 2009, σσ. 79–81).

Η σύνθετη σχέση μεταξύ λέξης και εικόνας στο εικονοβιβλίο έχει προσεγγιστεί από ποικίλες θεωρητικές οπτικές. Η σημειωτική προσέγγιση του Barthes (1977) ανέδειξε τους τρόπους με τους οποίους λόγος και εικόνα αλληλοπροσδιορίζονται. Οι λογοτεχνικές και αναγνωστικές θεωρίες, όπως του Sipe (2012), εστίασαν στη δυναμική αλληλεπίδραση των δύο σημειωτικών τρόπων στο πλαίσιο της παιδικής λογοτεχνίας. Η συστημική λειτουργική προσέγγιση των Painter et al. (2013) ανέπτυξε εργαλεία

ανάλυσης της οπτικο-λεκτικής αφήγησης, ενώ η πολυτροπική θεωρία του Bateman (2022) και οι μελέτες του Serafini (2012) συνέβαλαν στην κατανόηση του εικονοβιβλίου ως πολυτροπικού κειμένου (Serafini, 2024).

Η θεωρητική προσέγγιση του εικονοβιβλίου συνδέεται στενά με την έννοια της πολυτροπικότητας, όπως αυτή αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της Θεωρίας της Κοινωνικής Σημειωτικής από τους Gunther Kress και Theo van Leeuwen (1996, 2006). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η επικοινωνία δεν περιορίζεται στον γλωσσικό τρόπο, αλλά επιτελείται μέσω ποικίλων τρόπων (modes), όπως η εικόνα, η τυπογραφία, η χειρονομία, ο ήχος ή η χωρική οργάνωση. Η γραφή, ο λόγος, η χειρονομία, η μουσική, ο χορός, η διάταξη, αποτελούν παραδείγματα τρόπων. Οι τρόποι είναι οι υλικοί πόροι για την παραγωγή και την υλοποίηση των σημείων όπως και για την προβολή του νοήματος. Κάθε mode διαθέτει ιδιαίτερες εκφραστικές δυνατότητες και κοινωνικά προσδιορισμένες συμβάσεις, συνεισφέροντας διαφορετικά στη σημασιοδότηση (Gualberto & Kress, 2019).

Στο εικονοβιβλίο, τα modes συνυφαίνονται σε ένα ενιαίο σημειωτικό σύνολο: το λεκτικό κείμενο αφηγείται, η εικόνα απεικονίζει και υποβάλλει, η διάταξη της σελίδας κατευθύνει το βλέμμα, το χρώμα φορτίζει συναισθηματικά το περιεχόμενο, ενώ η υλικότητα του βιβλίου (μέγεθος, ποιότητα χαρτιού, εξώφυλλο) συμβάλλει στην αισθητηριακή εμπειρία της ανάγνωσης (Santiago-Ruiz, 2021). Έτσι, το εικονοβιβλίο δεν αποτελεί απλώς ένα φορέα ιστοριών, αλλά ένα πολυεπίπεδο επικοινωνιακό γεγονός, όπου η σχέση λόγου και εικόνας δύναται να λάβει ποικίλες μορφές: συμπληρωματική, επεξηγηματική, αντιθετική ή ειρωνική.

Σύμφωνα με την Nikolajeva (2013), τα εικονογραφημένα βιβλία μπορούν να αποτελέσουν ισχυρά εργαλεία για την ανάπτυξη του συναισθηματικού γραμματισμού και της ενσυναίσθησης στους αναγνώστες, απεικονίζοντας τα συναισθήματα των χαρακτήρων και τη διαπροσωπική δυναμική τόσο με λέξεις όσο και με εικόνες. Ο συναισθηματικός γραμματισμός μπορεί να ενισχυθεί και να εκπαιδευτεί. Τα εικονογραφημένα βιβλία έχει προταθεί ότι μπορούν να αξιοποιηθούν παιδαγωγικά για την ενίσχυση του συναισθηματικού γραμματισμού, επειδή εξωτερικεύουν τα συναισθήματα μέσω χαρακτήρων και εικόνων.

Οι Nikolajeva και Scott (2013) στη μελέτη τους υπογραμμίζουν ότι το εικονογραφημένο βιβλίο δεν αποτελεί απλώς ένα υποστηρικτικό μέσο, αλλά ένα

αυτόνομο και ισχυρό λογοτεχνικό είδος με καθοριστική συμβολή στην κοινωνικοποίηση των παιδιών, καθότι μαθαίνει κοινωνικούς ρόλους και αξίες μέσα από την οπτική αφήγηση. Η σύνθετη μορφή τέχνης λειτουργεί ως ένας διαγενεακός διάυλος επικοινωνίας, προσφέροντας κοινά σημεία αναφοράς μεταξύ παιδιών και ενηλίκων. Το εικονογραφημένο βιβλίο αναδεικνύεται στο πλέον επιδραστικό μέσο για τη διαμόρφωση της παιδικής ταυτότητας και την αντίληψη του κόσμου, καθώς απαιτεί από τον αναγνώστη μια συνεχή διαδικασία αποκωδικοποίησης και ερμηνείας των οπτικών και λεκτικών συμβόλων.

Οι Nikolajeva και Scott (2013) επισημαίνουν επίσης ότι το εικονογραφημένο βιβλίο δεν αποτελεί απλώς υποστηρικτικό μέσο, αλλά ένα αυτόνομο λογοτεχνικό είδος με σημαντική παιδαγωγική και κοινωνικοποιητική λειτουργία, καθώς μέσα από τη συνδυαστική χρήση λόγου και εικόνας οι αναγνώστες εκτίθενται σε κοινωνικούς ρόλους, αξίες και μορφές ταύτισης. Στην κριτική και παιδαγωγική πρόσληψη, έχει υποστηριχθεί ότι τέτοιου τύπου αφηγηματικά περιβάλλοντα μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη του συναισθηματικού γραμματισμού και της ενσυναίσθησης, καθώς τα συναισθήματα των χαρακτήρων καθίστανται ορατά και ερμηνεύσιμα μέσω της οπτικο-λεκτικής αφήγησης. Ωστόσο, η συγκεκριμένη προσέγγιση αφορά κυρίως ερμηνευτικές και εκπαιδευτικές αναγνώσεις του μέσου, και δεν συνιστά από μόνη της ψυχολογική ή γνωστική τεκμηρίωση με τη στενή επιστημονική έννοια.

Παράλληλα, η αφηγηματική λειτουργία της εικόνας δεν περιορίζεται στην αναπαράσταση των γεγονότων, αλλά συμβάλλει στη διαμόρφωση της οπτικής γωνίας, της εστίασης και της χρονικότητας. Η επιλογή κοντινού ή μακρινού πλάνου, η γωνία θέασης, η χρήση σκιάς και φωτός ή η απουσία φόντου δεν είναι ουδέτερες αισθητικές επιλογές, αλλά αφηγηματικές στρατηγικές που επηρεάζουν την πρόσληψη της ιστορίας (Milak, 2025). Η εικόνα μπορεί να επιβραδύνει τον αφηγηματικό ρυθμό, να δημιουργήσει παύσεις ή να υπογραμμίσει συναισθηματικές κορυφώσεις, λειτουργώντας ως ισότιμος αφηγητής.

Η λειτουργία της εικόνας στο εικονοβιβλίο δεν περιορίζεται στη διακοσμητική συνοδεία του λεκτικού κειμένου, αλλά συμβάλλει ενεργά στη συγκρότηση των χαρακτήρων και στην ανάπτυξη της αφήγησης. Όπως επισημαίνει η Γιαννικοπούλου (2008), η εικόνα έχει τη δυνατότητα να αποδίδει πληροφορίες που δεν διατυπώνονται λεκτικά, προσφέροντας στον αναγνώστη μια πληρέστερη κατανόηση των προσώπων

και του αφηγηματικού κόσμου. Με τον τρόπο αυτό, η εικονογράφηση λειτουργεί ως αυτόνομος φορέας νοήματος και καθίσταται ισότιμο στοιχείο της αφηγηματικής διαδικασίας (Γιαννικοπούλου, 2008, σσ. 120-121).

Συνοψίζοντας, το εικονοβιβλίο αποτελεί ένα κατεξοχήν πολυτροπικό λογοτεχνικό είδος, στο οποίο η παραγωγή νοήματος συγκροτείται μέσα από τη σύνθετη αλληλεπίδραση διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (Cheng et al., 2025). Η σχέση λόγου και εικόνας δεν είναι ιεραρχική, αλλά διαλογική και δυναμική, επιτρέποντας τη δημιουργία πολλαπλών επιπέδων αφήγησης. Μέσα από τη συνέργεια κειμένου, εικόνας και υλικής μορφής, το εικονοβιβλίο καθίσταται ένας πολυδιάστατος χώρος αναπαράστασης, όπου η οπτική και η λεκτική αναπαράσταση ενώνονται για να δώσουν μορφή σε αφηρημένες έννοιες και εσωτερικά βιώματα.

2. Οπτική γραμματική και οπτικά νοήματα στο εικονοβιβλίο

Η έννοια της οπτικής γραμματικής αναφέρεται στο σύνολο των δομικών και σημασιολογικών κανόνων που διέπουν την παραγωγή νοήματος μέσω της εικόνας. Όπως η γλωσσική γραμματική οργανώνει τα λεκτικά στοιχεία σε συνεκτικό λόγο, έτσι και η οπτική γραμματική οργανώνει εικαστικά στοιχεία, όπως το χρώμα, το κάδρο, η προοπτική, η σύνθεση και η κλίμακα, σε ένα συνεκτικό σύστημα σημασιοδότησης. Στο πλαίσιο της Κοινωνικής Σημειωτικής, οι Gunther Kress και Theo van Leeuwen (2006) υποστήριξαν ότι οι εικόνες δεν αποτελούν απλώς αισθητικές αναπαραστάσεις, αλλά οργανωμένες σημειωτικές δομές που φέρουν ιδεολογικά και συναισθηματικά φορτία. Στο εικονοβιβλίο, η οπτική γραμματική αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η εικόνα λειτουργεί ως βασικός φορέας αφήγησης και συναισθηματικής απόδοσης.

Ένα από τα πλέον καθοριστικά μέσα της οπτικής γραμματικής είναι το χρώμα. Το χρώμα λειτουργεί, επομένως, ως μεταφορικός δείκτης συναισθήματος. Οι θερμές αποχρώσεις (κόκκινο, πορτοκαλί, κίτρινο) συχνά συνδέονται με ένταση, ενέργεια ή χαρά, ενώ οι ψυχρές (μπλε, γκρι, μωβ) μπορούν να υποδηλώνουν ηρεμία, αποστασιοποίηση ή θλίψη. Η κορεσμένη ή αποκορεσμένη χρωματική παλέτα συμβάλλει επίσης στη διαμόρφωση της συναισθηματικής ατμόσφαιρας. Σε εικονοβιβλία που πραγματεύονται αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες, η χρωματική μεταβολή συχνά αντικατοπτρίζει την εσωτερική μεταβολή του ήρωα (Sipe, 2017). Η μετάβαση, για παράδειγμα, από σκοτεινούς σε φωτεινούς τόνους μπορεί να

σηματοδοτεί ψυχική αποφόρτιση ή λύτρωση. Ως προς την οπτική ανάλυση, το χρώμα μπορεί να λειτουργήσει ως μεταφορικός δείκτης συναισθήματος

Εξίσου σημαντικό είναι το κάδρο και η απόσταση θέασης. Η επιλογή κοντινού, μεσαίου ή μακρινού πλάνου επηρεάζει τη σχέση του αναγνώστη με τον εικονιζόμενο χαρακτήρα. Το κοντινό πλάνο δημιουργεί οικειότητα και συναισθηματική εγγύτητα, επιτρέποντας την παρατήρηση εκφράσεων και λεπτομερειών. Αντίθετα, το μακρινό πλάνο μπορεί να υποδηλώνει απομόνωση ή μικρότητα του ήρωα μέσα στον χώρο. Σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση των Kress & van Leeuwen (2006), η οπτική απόσταση λειτουργεί αναλογικά με την κοινωνική απόσταση: όσο πιο κοντινή είναι η λήψη, τόσο εντονότερη η εμπλοκή του θεατή. Στο εικονοβιβλίο, η εναλλαγή αποστάσεων μπορεί να συμβάλλει στη ρυθμική οργάνωση της αφήγησης και στη διακύμανση της συναισθηματικής έντασης (Thuy, 2017).

Η εστίαση και η προοπτική αποτελούν επίσης βασικά εργαλεία παραγωγής οπτικού νοήματος. Η γωνία θέασης (από ψηλά, από χαμηλά ή στο επίπεδο του βλέμματος) διαμορφώνει σχέσεις ισχύος μεταξύ θεατή και χαρακτήρα. Η χαμηλή γωνία μπορεί να προσδώσει κύρος ή δύναμη στον εικονιζόμενο, ενώ η υψηλή γωνία ενδέχεται να τον παρουσιάσει ως ευάλωτο ή αδύναμο. Η μετωπική οπτική δημιουργεί άμεση εμπλοκή, ενώ η πλάγια υποδηλώνει αποστασιοποίηση. Στα εικονοβιβλία που εστιάζουν σε εσωτερικές συγκρούσεις, η αλλαγή προοπτικής μπορεί να αποδώσει την ψυχική μετατόπιση του ήρωα ή την αίσθηση αστάθειας. Έτσι, η οπτική γωνία δεν αποτελεί ουδέτερη επιλογή, αλλά αφηγηματική στρατηγική (Schoppmann et al., 2023).

Σύμφωνα με τον Nodelman, η σημασία ενός οπτικού στοιχείου δεν εξαρτάται μόνο από τις εγγενείς ιδιότητές του αλλά και από το συγκεκριμένο μέσο στο οποίο εμφανίζεται. Το μέγεθος, η θέση, η αντίθεση χρωμάτων και οι σχέσεις με τα υπόλοιπα στοιχεία της σύνθεσης προσδίδουν διαφορετικό οπτικό βάρος στα αντικείμενα της εικόνας, κατευθύνοντας την προσοχή και επηρεάζοντας την ερμηνεία του αναγνώστη (Nodelman, 2009, σσ. 165–169, 197–198).

Ο χώρος και η κλίμακα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη συμβολική διάσταση της εικόνας. Όσον αφορά την ερμηνευτική ανάλυση, η αναλογία μεγέθους μεταξύ χαρακτήρα και περιβάλλοντος μπορεί να σηματοδοτεί μοναξιά ή αίσθηση αδυναμίας (Stewart & Koopmans, 2025). Ένας μικροσκοπικός ήρωας μέσα σε έναν τεράστιο, άδειο χώρο συχνά αποδίδει μοναξιά ή αίσθηση αδυναμίας. Αντίθετα, η μεγέθυνση της

μορφής μπορεί να δηλώνει ένταση ή υπερίσχυση ενός συναισθήματος. Η εγγύτητα ή η απόσταση μεταξύ μορφών υποδηλώνει σχέσεις οικειότητας, αποξένωσης ή σύγκρουσης. Η τοποθέτηση ενός χαρακτήρα στο κέντρο της σύνθεσης τον καθιστά σημείο εστίασης, ενώ η περιθωριοποίησή του ενδέχεται να σηματοδοτεί κοινωνική ή ψυχική απομόνωση.

Η σκιά και ο φωτισμός λειτουργούν ως μέσα δραματοποίησης και συναισθηματικής φόρτισης. Οι έντονες αντιθέσεις φωτός και σκοταδιού μπορούν να δημιουργήσουν ατμόσφαιρα αγωνίας ή φόβου, ενώ ο απαλός φωτισμός ενισχύει την αίσθηση ηρεμίας. Σχετικά με την οπτική ερμηνεία, η σκιά ενίοτε αποκτά συμβολικό χαρακτήρα, λειτουργώντας ως οπτική μεταφορά εσωτερικών συγκρούσεων ή απωθημένων σκέψεων. Στο εικονοβιβλίο, όπου η εικονογράφηση συχνά απευθύνεται σε νεανικό κοινό, η χρήση σκιάς δεν είναι απλώς ρεαλιστικό στοιχείο, αλλά αφηγηματικός κώδικας που ενισχύει τη δραματολογία (Schoppmann et al., 2023).

Η επανάληψη και ο ρυθμός, ιδίως ως προς τη δομή του δισέλιδου, συνιστούν θεμελιώδεις μηχανισμούς οπτικής συνοχής. Η επανάληψη ενός μοτίβου, μιας μορφής ή ενός χρώματος δημιουργεί αίσθηση συνέχειας και σταθερότητας, ενώ η αιφνίδια μεταβολή του μπορεί να λειτουργεί ως δείκτης αφηγηματικής καμπής (Cohn, 2019). Το δισέλιδο λειτουργεί ως βασική μονάδα οπτικής αφήγησης: η διάταξη στοιχείων αριστερά και δεξιά κατευθύνει το βλέμμα και καθορίζει τη χρονικότητα. Η ένταση μπορεί να κορυφωθεί μέσω μιας εικόνας που καταλαμβάνει ολόκληρο το δισέλιδο, ενώ μικρότερες, κατακερματισμένες εικόνες ενδέχεται να επιταχύνουν τον ρυθμό. Η εναλλαγή πυκνών και λιτών συνθέσεων μπορεί να συμβάλλει στη ρυθμική ποικιλία της αφήγησης.

Σημαντική είναι και η χρήση του κενού χώρου (white space). Ο κενός χώρος δεν αποτελεί απουσία νοήματος, αλλά ενεργό σημειωτικό στοιχείο. Μπορεί να αποδώσει σιωπή, παύση, μοναξιά ή στοχασμό (Terrusi, 2018). Η υπερφόρτωση της εικόνας με λεπτομέρειες δημιουργεί διαφορετική αισθητική και συναισθηματική εμπειρία από μια λιτή σύνθεση με άφθονο λευκό περιθώριο. Στο εικονοβιβλίο, το κενό συχνά επιτρέπει στο συναίσθημα να «αναπνεύσει», ενισχύοντας την εσωτερικότητα της σκηνής.

Σύμφωνα με τη Γιαννικοπούλου (2008), η εικονογράφηση αξιοποιεί ποικίλα σημειωτικά μέσα, όπως τη γραμμή, το χρώμα, τη γωνία θέασης, την ενδυμασία και τη χωρική οργάνωση των μορφών, προκειμένου να μεταδώσει πληροφορίες για την

προσωπικότητα των ηρώων και τη συναισθηματική ατμόσφαιρα της αφήγησης. Η σημασία των στοιχείων αυτών είναι ιδιαίτερα εμφανής στα εικονοβιβλία, όπου οι οπτικές επιλογές συμβάλλουν καθοριστικά στην κατασκευή νοήματος και στην ερμηνεία των συναισθηματικών καταστάσεων των χαρακτήρων (Γιαννικοπούλου, 2008, σσ. 122-127).

Συνολικά, η οπτική γραμματική στο εικονοβιβλίο συγκροτεί ένα περίπλοκο σύστημα σημείων που οργανώνεται με βάση κανόνες σύνθεσης, προοπτικής, χρωματικής αρμονίας και χωρικής διάταξης. Τα μέσα αυτά δεν λειτουργούν αποσπασματικά, αλλά συνδυαστικά, παράγοντας πολυεπίπεδα οπτικά νοήματα. Η κατανόηση της λειτουργίας τους καθίσταται αναγκαία για την ερμηνεία της αφήγησης, ιδίως όταν το έργο επιχειρεί να αποδώσει αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες. Μέσω του χρώματος, της κλίμακας, της προοπτικής και του ρυθμού, η εικόνα αποκτά τη δυνατότητα να υλοποιεί το άυλο και να μετατρέπει το συναίσθημα σε ορατή εμπειρία.

Η ανάλυση της οπτικής γραμματικής, επομένως, δεν αποτελεί απλώς περιγραφή εικαστικών τεχνικών, αλλά ερμηνευτικό εργαλείο που αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο το εικονοβιβλίο συγκροτεί αφηγηματικά και συναισθηματικά νοήματα. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η διερεύνηση των συγκεκριμένων οπτικών μέσων θα επιτρέψει την κατανόηση των στρατηγικών με τις οποίες τα υπό εξέταση έργα αποδίδουν και οπτικοποιούν αφηρημένες εσωτερικές εμπειρίες, αναδεικνύοντας τη συμβολή της εικονογράφησης στη συνολική μυθοπλαστική τεχνοτροπία τους.

3. Η ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης στα παιδιά

Η ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης στα παιδιά συνδέεται στενά με τη γενικότερη γνωστική τους ωρίμανση. Σύμφωνα με τον Jean Piaget, η πλήρης ικανότητα για αφηρημένη και υποθετικο-παραγωγική σκέψη κατακτάται στο στάδιο των τυπικών λογικών πράξεων, το οποίο εμφανίζεται συνήθως στην εφηβεία (Pakpahan & Saragih, 2022). Πριν από αυτό, κατά το προενοιολογικό και το στάδιο των συγκεκριμένων λογικών πράξεων, η σκέψη των παιδιών παραμένει σε μεγάλο βαθμό συνδεδεμένη με το απτό, το συγκεκριμένο και το άμεσα αντιληπτό. Τα παιδιά δυσκολεύονται να επεξεργαστούν αφηρημένες έννοιες που δεν διαθέτουν σαφές αισθητηριακό ή εμπειρικό αντίκρισμα. Έννοιες όπως «άγχος», «ανησυχία», «αυτοεκτίμηση» ή «εσωτερική σύγκρουση» δεν είναι εύκολα προσβάσιμες, εφόσον δεν μπορούν να γίνουν άμεσα αντιληπτές μέσω των αισθήσεων.

Μία από τις βασικές δυσκολίες πριν από την κατάκτηση της αφηρημένης σκέψης είναι η περιορισμένη ικανότητα μεταγλωσσικής επεξεργασίας. Το παιδί μπορεί να βιώνει ένα συναίσθημα, αλλά να μην διαθέτει το λεξιλόγιο για να το ονοματίσει με ακρίβεια. Επιπλέον, η ενδοσκόπηση, η ικανότητα δηλαδή να αναλύει κανείς εσωτερικές καταστάσεις με αφηρημένους όρους, δεν είναι ακόμη πλήρως ανεπτυγμένη (Melogno et al., 2022). Το παιδί τείνει να αντιλαμβάνεται τον εσωτερικό του κόσμο μέσα από συγκεκριμένα γεγονότα και ορατές συνέπειες, όχι μέσα από αφηρημένες ψυχολογικές ερμηνείες. Η σκέψη του παραμένει εγωκεντρική σε ορισμένες φάσεις, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται να αποστασιοποιηθεί από την άμεση εμπειρία και να τη στοχαστεί.

Ωστόσο, η αδυναμία της πλήρους αφηρημένης επεξεργασίας δεν συνεπάγεται αδυναμία συναισθηματικής κατανόησης. Όπως υποστηρίζει ο Lev Vygotsky στις αρχές του 1930, η γνωστική ανάπτυξη επιτελείται μέσα από κοινωνικά και πολιτισμικά εργαλεία που λειτουργούν ως διαμεσολαβητές της σκέψης. Η γλώσσα, το παιχνίδι και η αφήγηση αποτελούν τέτοια εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν στο παιδί να οργανώσει και να νοηματοδοτήσει την εμπειρία του. Στο πλαίσιο αυτό, τα οπτικά και αφηγηματικά μέσα του εικονοβιβλίου μπορούν να λειτουργήσουν ως «γνωστικές γέφυρες» ανάμεσα στο συγκεκριμένο και το αφηρημένο (McLeod, 2025).

Με βάση τις παραπάνω γνωστικές προσεγγίσεις, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το παιδί «προσεγγίζει» ένα συναίσθημα όταν αυτό αποκτά μορφή, σχήμα ή δράση. Η προσωποποίηση, η μεταφορά και η συμβολική απεικόνιση μετατρέπουν το άυλο σε ορατό και απτό. Ένα συναίσθημα που αναπαρίσταται ως αντικείμενο, πλάσμα ή ορατή σκιά παύει να αποτελεί μια ακαθόριστη εσωτερική κατάσταση και μετατρέπεται σε κάτι που μπορεί να παρατηρηθεί, να περιγραφεί και να αντιμετωπιστεί. Η οπτικοποίηση δύναται να λειτουργεί ως εξωτερικευτική διαδικασία, κατά την οποία το συναίσθημα μεταφέρεται από τον εσωτερικό χώρο στον εξωτερικό, καθιστώντας δυνατή την επεξεργασία του χωρίς να απαιτείται ώριμη αφηρημένη σκέψη (Weinfeld-Yehoudayan et al., 2024).

Επιπλέον, η αφηγηματική δομή προσφέρει ένα πλαίσιο αιτιότητας και χρονικής ακολουθίας, το οποίο διευκολύνει τη συναισθηματική κατανόηση. Το παιδί κατανοεί ευκολότερα ότι ένα γεγονός προκαλεί μια αντίδραση και ότι η αντίδραση μπορεί να μεταβληθεί μέσα στον χρόνο. Η αφήγηση φαίνεται να οργανώνει το συναίσθημα σε αρχή, κορύφωση και λύση, προσφέροντας μια μορφή «σεναρίου» διαχείρισης. Με

αυτόν τον τρόπο, το παιδί δεν χρειάζεται να αναλύσει θεωρητικά το συναίσθημα, καθώς το παρακολουθεί να εξελίσσεται μέσα από τις πράξεις ενός χαρακτήρα (Wang et al., 2025). Η κατανόηση επιτυγχάνεται μέσω ταύτισης και παρατήρησης, όχι μέσω ενδοσκοπικής ανάλυσης.

Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και η εικονογραφική υπερβολή ή μεγέθυνση. Όταν ένα συναίσθημα αποδίδεται με υπερμεγέθη μορφή, έντονο χρώμα ή δραματική κίνηση, καθίσταται ευδιάκριτο και αναγνωρίσιμο. Η υπερβολή λειτουργεί ως ενισχυτικός μηχανισμός προσοχής και κατανόησης. Το παιδί μπορεί να αναγνωρίσει τη διαφορά ανάμεσα σε μια ήρεμη και μια έντονη συναισθηματική κατάσταση μέσα από οπτικές αντιθέσεις, χωρίς να χρειάζεται αφηρημένους ορισμούς.

Η διαδικασία ονοματισμού του συναισθήματος (συναισθηματική ταυτοποίηση-affect labeling) αποτελεί επίσης κρίσιμο βήμα (Levy-Gigi & Shamay-Tsoory, 2022). Όταν η εικόνα συνοδεύεται από μια απλή, σαφή λεκτική αναφορά («αυτό είναι ανησυχία», «αυτό είναι φόβος»), δημιουργείται σύνδεση μεταξύ βιώματος και λέξης. Το παιδί δεν καλείται να ανακαλύψει μόνο του τον αφηρημένο όρο, αλλά να τον συνδέσει με μια ήδη οπτικοποιημένη εμπειρία. Έτσι, το λεξιλόγιο εμπλουτίζεται σταδιακά, ενώ η κατανόηση παραμένει στηριγμένη στο συγκεκριμένο.

Επιπλέον, η αφηγηματική απόσταση επιτρέπει στο παιδί να διαχειριστεί δύσκολα συναισθήματα με ασφάλεια. Βλέποντας έναν χαρακτήρα να βιώνει και να αντιμετωπίζει ένα συναίσθημα, το παιδί αποκτά ένα μοντέλο διαχείρισης χωρίς να εκτίθεται άμεσα. Η μετατόπιση από το «εγώ» στο «εκείνος / εκείνη» μειώνει το άγχος και ενισχύει τη δυνατότητα αναστοχασμού. Η αφήγηση λειτουργεί, επομένως, ως συμβολικός χώρος πειραματισμού, όπου το συναίσθημα μπορεί να παρατηρηθεί, να τροποποιηθεί και τελικά να ενσωματωθεί (Müller-Brauers et al., 2020).

Η επανάληψη αφηγηματικών μοτίβων και η οπτική σταθερότητα συμβάλλουν επίσης στη σταδιακή κατανόηση. Μέσα από επαναλαμβανόμενες εικόνες ή καταστάσεις, το παιδί αναγνωρίζει πρότυπα και αποκτά προβλεψιμότητα. Η προβλεψιμότητα μειώνει τη γνωστική επιβάρυνση και επιτρέπει την εστίαση στο συναισθηματικό περιεχόμενο. Έτσι, η κατανόηση δεν επιτυγχάνεται μέσω αφηρημένης ανάλυσης, αλλά μέσω αναγνώρισης και εμπειρικής σύνδεσης (Lo & Wang, 2024).

Συνολικά, με βάση τις παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις, μπορεί να υποστηριχθεί ότι πριν από την πλήρη ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης, το παιδί δυσκολεύεται να

επεξεργαστεί έννοιες που δεν διαθέτουν απτό ή ορατό χαρακτήρα και να προβεί σε μεταγλωσσική ή ενδοσκοπική ανάλυση ενήλικου τύπου. Ωστόσο, μέσω των οπτικών και αφηγηματικών μέσων, το αφηρημένο μπορεί να μετασχηματιστεί σε συγκεκριμένη εμπειρία. Η εικόνα, η μεταφορά, η προσωποποίηση και η δομημένη αφήγηση λειτουργούν ως διαμεσολαβητικά εργαλεία που επιτρέπουν στο παιδί να αναγνωρίσει, να ονοματίσει και να διαχειριστεί ένα συναίσθημα. Με τον τρόπο αυτό, το εικονοβιβλίο δεν απαιτεί ώριμη αφηρημένη σκέψη, αλλά υποστηρίζει τη σταδιακή της ανάπτυξη, γεφυρώνοντας το χάσμα ανάμεσα στο βίωμα και την έννοια.

4. Εικονογράφηση και κατανόηση συναισθημάτων

4.1 Συναισθήματα ως αφηγηματικό υλικό

Τα συναισθήματα αποτελούν θεμελιώδες στοιχείο της αφηγηματικής δομής, καθώς κινητοποιούν τη δράση, διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των χαρακτήρων και καθορίζουν την εξέλιξη της πλοκής. Στη λογοτεχνία για παιδιά, το συναίσθημα δεν λειτουργεί απλώς ως συνοδευτικό στοιχείο της ιστορίας, αλλά συχνά ως κεντρικός αφηγηματικός άξονας. Η εμπειρία του φόβου, της ανησυχίας, της ζήλιας ή της χαράς μπορεί να αποτελέσει το ίδιο το «πρόβλημα» που καλείται να αντιμετωπίσει ο ήρωας. Με τον τρόπο αυτό, το συναίσθημα μετατρέπεται από εσωτερική κατάσταση σε αφηγηματικό γεγονός (Dimailig et al., 2024).

Η αφηγηματική θεωρία έχει επισημάνει ότι οι ιστορίες οργανώνονται γύρω από επιθυμίες, συγκρούσεις και μεταβολές καταστάσεων. Ο Jerome Bruner από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 υποστηρίζει ότι η αφήγηση αποτελεί βασικό γνωστικό εργαλείο κατανόησης της εμπειρίας, καθώς επιτρέπει την οργάνωση των γεγονότων σε χρονική και αιτιολογική ακολουθία. Όταν το συναίσθημα εντάσσεται σε μια τέτοια δομή, αποκτά κατεύθυνση και δυναμική: εμφανίζεται, εντείνεται, μετασχηματίζεται ή επιλύεται (Frolli et al., 2023). Η αφηγηματική πλαισίωση επιτρέπει στο παιδί να παρακολουθήσει την πορεία του συναισθήματος ως διαδικασία και όχι ως στατική, ακαθόριστη κατάσταση.

Στο εικονοβιβλίο, τα συναισθήματα αποκτούν επιπλέον υλικότητα μέσω της εικονογράφησης. Δεν περιγράφονται μόνο λεκτικά, αλλά αποδίδονται μέσα από μορφές, χρώματα και χωρικές σχέσεις. Έτσι, το συναίσθημα παύει να αποτελεί αφηρημένη ψυχολογική έννοια και μετατρέπεται σε ορατό και αναγνώσιμο στοιχείο της αφήγησης. Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για το παιδί που δεν έχει

ακόμη κατακτήσει την πλήρη αφηρημένη σκέψη, καθώς του επιτρέπει να κατανοήσει το συναίσθημα μέσα από συγκεκριμένες αναπαραστάσεις (Nguyen et al., 2025).

Επιπλέον, η αφήγηση συναισθημάτων δημιουργεί δυνατότητες ταύτισης. Ο αναγνώστης παρατηρεί έναν χαρακτήρα να βιώνει μια εσωτερική κατάσταση, αναγνωρίζει στοιχεία από τη δική του εμπειρία και συμμετέχει συναισθηματικά στην εξέλιξη (Schoppmann et al., 2023). Η διαδικασία αυτή δεν απαιτεί αναλυτική ενδοσκόπηση, αλλά βασίζεται στη βιωματική αναγνώριση. Το συναίσθημα, επομένως, λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στον φανταστικό κόσμο της ιστορίας και στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού.

4.2 Ορατοποίηση και συγκεκριμενοποίηση μέσω οπτικών επιλογών

Η εικονογράφηση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην κατανόηση των συναισθημάτων, καθώς καθιστά ορατό το άυλο. Η οπτική γραμματική, όπως αναπτύχθηκε από τους Gunther Kress και Theo van Leeuwen (2006), προσφέρει ένα πλαίσιο κατανόησης του τρόπου με τον οποίο τα εικαστικά μέσα παράγουν νοήματα (Tran, 2017). Στο εικονοβιβλίο, οι επιλογές που αφορούν το χρώμα, τη σύνθεση, την κλίμακα, την προοπτική και τον ρυθμό δεν είναι αισθητικά ουδέτερες, αλλά σημασιοδοτούν συναισθηματικές ποιότητες.

Σύμφωνα με την κοινωνική σημειωτική προσέγγιση των Kress και van Leeuwen (2010), οι εικόνες δεν αποτελούν απλές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας αλλά συστήματα παραγωγής νοήματος, τα οποία οργανώνονται μέσω συγκεκριμένων σημειωτικών επιλογών. Ο αναγνώστης δεν λειτουργεί ως παθητικός δέκτης της εικόνας, αλλά ως ενεργός δημιουργός νοήματος, ερμηνεύοντας τις σχέσεις ανάμεσα στα οπτικά στοιχεία με βάση τις εμπειρίες και τις γνώσεις του. Η εικόνα, επομένως, μπορεί να μεταδώσει σύνθετες πληροφορίες και συναισθηματικές ποιότητες ακόμη και όταν δεν συνοδεύεται από εκτεταμένο λεκτικό κείμενο (Kress & van Leeuwen, 2010, σσ. 20-21).

Το χρώμα αποτελεί ίσως το πιο άμεσο μέσο συναισθηματικής απόδοσης. Η μετάβαση από φωτεινές σε σκοτεινές αποχρώσεις, η χρήση έντονων αντιθέσεων ή η μονοχρωματική παλέτα μπορούν να σηματοδοτήσουν μεταβολές στη συναισθηματική κατάσταση του ήρωα. Η χρωματική υπερβολή λειτουργεί ως ενισχυτικός μηχανισμός, καθιστώντας το συναίσθημα ευδιάκριτο και αναγνωρίσιμο.

Η κλίμακα και ο χώρος συμβάλλουν επίσης στη συγκεκριμενοποίηση του συναισθήματος. Ένας χαρακτήρας που απεικονίζεται μικρός μέσα σε έναν τεράστιο, άδειο χώρο μπορεί να υποδηλώνει μοναξιά ή ανασφάλεια. Αντίθετα, η μεγέθυνση μιας μορφής ή η κυριαρχία ενός προσώπου στο εικαστικό πεδίο ενδέχεται να αποδώσει ένταση ή υπερίσχυση ενός εσωτερικού βιώματος (Nikolajeva, 2013). Η χωρική απομόνωση ενός ήρωα από άλλες μορφές υποδηλώνει αποστασιοποίηση, ενώ η εγγύτητα σηματοδοτεί οικειότητα ή υποστήριξη.

Η προοπτική και η γωνία θέασης διαμορφώνουν τη σχέση του αναγνώστη με τον χαρακτήρα. Μια λήψη από ψηλά μπορεί να καταστήσει τον ήρωα ευάλωτο, ενώ μια χαμηλή γωνία μπορεί να του αποδώσει δύναμη. Η εστίαση σε εκφράσεις προσώπου μέσω κοντινού πλάνου ενισχύει τη συναισθηματική εγγύτητα και επιτρέπει στο παιδί να αναγνωρίσει λεπτές αποχρώσεις της συναισθηματικής εμπειρίας.

Η επανάληψη οπτικών μοτίβων και η ρυθμική οργάνωση των δισέλιδων ενισχύουν τη σταδιακή κατανόηση. Ένα συναίσθημα που επανεμφανίζεται οπτικά με παρόμοια μορφή γίνεται αναγνωρίσιμο ως σταθερό στοιχείο της αφήγησης. Αντίστοιχα, η κλιμάκωση μέσω διαδοχικών εικόνων επιτρέπει την παρακολούθηση της έντασης. Η οπτική επανάληψη λειτουργεί ως μηχανισμός μάθησης, καθώς το παιδί συνδέει την επανεμφανιζόμενη μορφή με συγκεκριμένη συναισθηματική ποιότητα.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των εικαστικών στοιχείων στην απόδοση συναισθημάτων. Η χρήση της γραμμής, των σχημάτων και των χρωματικών επιλογών δεν λειτουργεί μόνο αισθητικά, αλλά συμβάλλει στην επικοινωνία ψυχολογικών καταστάσεων και συναισθηματικών αποχρώσεων. Όπως παρατηρεί η Γιαννικοπούλου (2008), οι έντονες ή ακανόνιστες γραμμές, καθώς και συγκεκριμένες χρωματικές αντιθέσεις, μπορούν να αποδώσουν άγχος, φόβο, ένταση ή ασφάλεια, επιτρέποντας στον αναγνώστη να αντιληφθεί βιωματικά τη συναισθηματική κατάσταση των ηρώων. Η παρατήρηση αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάλυση των εικονοβιβλίων του Tom Percival, στα οποία η εικονογράφηση λειτουργεί συχνά ως μέσο ορατοποίησης εσωτερικών συναισθηματικών εμπειριών (Γιαννικοπούλου, 2008, σσ. 123-126).

Τέλος, η χρήση του κενού χώρου και της σιωπής συμβάλλει στην ανάδειξη του συναισθήματος, στην εκτίμηση της τέχνης και της ενίσχυσης της οπτικής αντίληψης. Η οπτική αντίληψη είναι το κλειδί για την ανάγνωση και τη μάθηση των παιδιών, σε

σχέση με την αναγνώριση συμβόλων και το σχέδιο (Yu, 2012). Ένα λιτό δισέλιδο με περιορισμένα στοιχεία επιτρέπει στο συναίσθημα να κυριαρχήσει, χωρίς περισπασμούς. Η ορατοποίηση, επομένως, δεν επιτυγχάνεται μόνο μέσω προσθήκης στοιχείων, αλλά και μέσω επιλεκτικής αφαίρεσης.

4.3 Μεταφορική αναπαράσταση συναισθημάτων σε πολυτροπικά κείμενα

Η μεταφορική αναπαράσταση των συναισθημάτων αποτελεί βασικό μηχανισμό κατανόησης των αφηρημένων εννοιών, όπως έχει αναδείξει η Γνωστική Θεωρία της Μεταφοράς των Lakoff και Johnson (1980, 2003). Σύμφωνα με αυτή, οι αφηρημένες εμπειρίες κατανοούνται μέσω εννοιολογικών σχημάτων που αντλούνται από τον σωματικό και αισθητηριακό κόσμο. Στα πολυτροπικά κείμενα, η μεταφορά δεν εκφράζεται μόνο λεκτικά αλλά και οπτικά. Ένα συναίσθημα μπορεί να παρουσιαστεί ως βάρος, σκιά, θύελλα ή εύθραυστο αντικείμενο, προσφέροντας στο παιδί ένα συγκεκριμένο σχήμα κατανόησης.

Η πολυτροπικότητα ενισχύει τη μεταφορική λειτουργία, καθώς λόγος και εικόνα συνεργάζονται για να αποδώσουν το ίδιο εννοιολογικό σχήμα. Η συνεργασία διαφορετικών σημειωτικών τρόπων αποτελεί βασική αρχή της πολυτροπικής επικοινωνίας. Όπως επισημαίνουν οι Kress και van Leeuwen (2010), η παραγωγή νοήματος δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη γλώσσα, αλλά προκύπτει από την αλληλεπίδραση ποικίλων σημειωτικών πόρων, όπως η εικόνα, η διάταξη, το χρώμα και οι χωρικές σχέσεις. Στο εικονοβιβλίο, η πολυτροπική αυτή σύνθεση επιτρέπει τη μεταφορά αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών σε οπτικά αναγνωρίσιμες μορφές, διευκολύνοντας την κατανόηση σύνθετων ψυχολογικών καταστάσεων από το παιδί-αναγνώστη (Kress & van Leeuwen, 2010, σσ. 20-21).

Η εικόνα παρέχει την αισθητηριακή βάση της μεταφοράς, ενώ το κείμενο μπορεί να τη διευκρινίζει ή να την ονοματίζει (Mankovich et al., 2024). Έτσι, η μεταφορά καθίσταται προσβάσιμη χωρίς να απαιτεί αφηρημένη αναλυτική ικανότητα. Το παιδί δεν χρειάζεται να κατανοήσει θεωρητικά τη φύση του συναισθήματος, αρκεί να αναγνωρίσει τη μεταφορική του μορφή.

Η μεταφορική αναπαράσταση λειτουργεί, συνεπώς, ως γέφυρα ανάμεσα στο βίωμα και την έννοια. Μέσα από την οπτικοποίηση και την αφηγηματική πλαισίωση, το συναίσθημα αποκτά μορφή, όρια και δυνατότητα μετασχηματισμού. Το πολυτροπικό εικονοβιβλίο καθίσταται έτσι ένας χώρος όπου το αφηρημένο γίνεται συγκεκριμένο και

το εσωτερικό ορατό, διευκολύνοντας τη συναισθηματική κατανόηση πριν από την πλήρη ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης.

4.4 Η έννοια της παιδικής συναισθηματικής κρίσης

Η έννοια της «κρίσης» δεν ταυτίζεται με ένα μεμονωμένο συναίσθημα, αλλά αναφέρεται σε μια κατάσταση έντασης, ρήξης ή αποσταθεροποίησης της εσωτερικής ισορροπίας του υποκειμένου (Ferguson, 2018). Η κρίση προκύπτει όταν το άτομο αδυνατεί προσωρινά να ενσωματώσει μια εμπειρία στο ήδη διαμορφωμένο σύστημα αυτοαντίληψης και συναισθηματικής ρύθμισης. Πρόκειται, επομένως, για μια κορύφωση ή σύγκρουση, κατά την οποία διακυβεύεται η συνοχή της ταυτότητας και η αίσθηση ελέγχου.

Στο πεδίο της αναπτυξιακής ψυχολογίας, ο Erik Erikson εισήγαγε την έννοια της ψυχοκοινωνικής κρίσης ως αναπόσπαστου στοιχείου της ανθρώπινης ανάπτυξης. Σύμφωνα με το θεωρητικό του σχήμα, κάθε αναπτυξιακό στάδιο εμπεριέχει μια κρίσιμη σύγκρουση (π.χ. πρωτοβουλία έναντι ενοχής, εργατικότητα έναντι κατωτερότητας), η επίλυση της οποίας συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας (Nikolajeva & Scott, 2023). Η κρίση, επομένως, δεν νοείται αποκλειστικά ως παθολογική κατάσταση, αλλά ως μεταβατικό σημείο που ενδέχεται να οδηγήσει είτε σε ενδυνάμωση είτε σε εσωτερική αστάθεια.

Στην παιδική ηλικία, οι κρίσεις συχνά δεν λαμβάνουν τη μορφή εξωτερικών δραματικών γεγονότων, αλλά εκδηλώνονται ως εσωτερικές συγκρούσεις που σχετίζονται με την αυτοεικόνα, την κοινωνική αποδοχή ή την αίσθηση επάρκειας. Η εμπειρία της ντροπής, της ανησυχίας ή της απόρριψης μπορεί να προσλάβει διαστάσεις κρίσης όταν το παιδί βιώνει απειλή ως προς την αξία ή την ταυτότητά του.

Συμπληρωματικά, η ψυχαναλυτική σκέψη του Donald Winnicott (1965) ανέδειξε τη σημασία της ευαλωτότητας του «αληθινού εαυτού» κατά την πρώιμη ανάπτυξη (Xie et al., 2023). Όταν το παιδί αισθάνεται ότι η αυθεντική του έκφραση δεν γίνεται αποδεκτή, ενδέχεται να αναπτύξει αμυντικούς μηχανισμούς προσαρμογής, οι οποίοι δημιουργούν εσωτερική ένταση. Η κρίση, σε αυτή την προοπτική, συνδέεται με τη ρήξη ανάμεσα στην εσωτερική εμπειρία και στην εξωτερική αναγνώριση.

Παράλληλα, οι σύγχρονες θεωρίες συναισθηματικής ρύθμισης υπογραμμίζουν ότι η κρίση προκύπτει όταν οι διαθέσιμοι μηχανισμοί διαχείρισης ενός συναισθήματος δεν

επαρκούν για τη σταθεροποίηση της εμπειρίας. Όταν το άγχος, ο φόβος ή η αμφιβολία υπερβαίνουν την ικανότητα επεξεργασίας του παιδιού, το συναίσθημα παύει να είναι παροδικό και μετατρέπεται σε κατάσταση αποδιοργάνωσης (Bucks County Free Library, 2023).

Η παιδική συναισθηματική κρίση, επομένως, μπορεί να οριστεί ως μια προσωρινή αλλά έντονη διατάραξη της εσωτερικής ισορροπίας, κατά την οποία το παιδί βιώνει απειλή ή αβεβαιότητα ως προς τον εαυτό του και τον κόσμο. Δεν πρόκειται απλώς για την παρουσία ενός αρνητικού συναισθήματος, αλλά για τη σύμπτωση έντασης, αμφιβολίας και δυσκολίας νοηματοδότησης της εμπειρίας.

Στο πλαίσιο του εικονοβιβλίου, η κρίση καθίσταται αφηγηματικά ορατή μέσω της δραματοποίησης της εσωτερικής σύγκρουσης. Η κορύφωση της πλοκής συμπίπτει συχνά με τη συναισθηματική αποσταθεροποίηση του ήρωα, ενώ η λύση συνδέεται με τη σταδιακή αναδιοργάνωση της αυτοαντίληψης. Η οπτικοποίηση της κρίσης –μέσω μεταφοράς, κλίμακας, χρώματος ή προσωποποίησης– επιτρέπει στο παιδί-αναγνώστη να αναγνωρίσει και να επεξεργαστεί εμπειρίες εσωτερικής έντασης χωρίς να απαιτείται ώριμη αφηρημένη ανάλυση (Chen, 2024).

Η έννοια της παιδικής συναισθηματικής κρίσης, συνεπώς, αποτελεί κομβικό ερμηνευτικό άξονα για τη μελέτη των σύγχρονων εικονοβιβλίων που πραγματεύονται εσωτερικές συγκρούσεις. Η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους αυτή η κρίση αποδίδεται λεκτικά και οπτικά επιτρέπει την κατανόηση της μυθοπλαστικής τεχνοτροπίας μέσα από την οποία το άυλο καθίσταται αφηγηματικά και εικαστικά διαχειρίσιμο.

5. Εννοιολογική / γνωστική μεταφορά

Η έννοια της εννοιολογικής ή γνωστικής μεταφοράς θεμελιώθηκε στη γνωστική γλωσσολογία από τους Lakoff και Johnson (1980), κυρίως μέσα από το έργο τους *Metaphors We Live By*. Σύμφωνα με τη θεωρία τους, η μεταφορά δεν αποτελεί απλώς ρητορικό σχήμα ή διακοσμητικό στοιχείο του λόγου, αλλά θεμελιώδη μηχανισμό της ανθρώπινης σκέψης (Kövecses, 2017). Οι άνθρωποι κατανοούν αφηρημένες έννοιες μέσω εννοιολογικών σχημάτων που προέρχονται από σωματικές και αισθητηριακές εμπειρίες. Με άλλα λόγια, η σκέψη μας είναι κατεξοχήν μεταφορική.

Η προσέγγιση αυτή έχει επηρεάσει σημαντικά τη σύγχρονη μελέτη της γλώσσας και της σκέψης, καθώς αντιμετωπίζει τη μεταφορά όχι ως απλό γλωσσικό σχήμα αλλά ως βασικό μηχανισμό κατανόησης της πραγματικότητας. Όπως επισημαίνει η Παπαρούση (2008), οι εννοιολογικές μεταφορές επιτρέπουν την κατανόηση αφηρημένων εννοιών μέσω περισσότερο συγκεκριμένων και εμπειρικά προσβάσιμων πεδίων εμπειρίας, γεγονός που καθιστά δυνατή τη νοηματοδότηση σύνθετων γνωστικών και συναισθηματικών καταστάσεων. Η μεταφορά, επομένως, δεν περιορίζεται στη γλωσσική έκφραση αλλά συνδέεται άμεσα με τον τρόπο οργάνωσης της ανθρώπινης εμπειρίας και σκέψης (Παπαρούση, 2008, σσ. 108-110).

Η σύνδεση μεταφοράς και εμπειρίας έχει αναδειχθεί και σε νεότερες προσεγγίσεις που εξετάζουν τη μεταφορά σε συνάρτηση με την πολυτροπικότητα και τη βιωματική διάσταση της γνώσης. Όπως επισημαίνει ο Πουρκός (2011, σσ. 63-65), η μεταφορά δεν αποτελεί αποκλειστικά γλωσσικό φαινόμενο αλλά ευρύτερο γνωστικό και επικοινωνιακό μηχανισμό, ο οποίος εκδηλώνεται μέσω διαφορετικών σημειωτικών τρόπων. Στο πλαίσιο αυτό, η κατανόηση αφηρημένων εννοιών και εμπειριών συνδέεται με βιωματικά σχήματα που μπορούν να εκφραστούν όχι μόνο μέσω της γλώσσας αλλά και μέσω εικόνων, χειρονομιών και άλλων σημειωτικών πόρων. Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη των εικονοβιβλίων, όπου η μεταφορική αναπαράσταση συναισθημάτων συγκροτείται συχνά μέσα από τη συνεργασία λεκτικών και οπτικών στοιχείων (Πουρκός, 2011).

Οι Lakoff & Núñez (2000) επισημαίνουν ότι η εννοιολογική μεταφορά συνίσταται στη χαρτογράφηση (mapping) ενός γνωστικού πεδίου-πηγής (source domain), το οποίο είναι συνήθως συγκεκριμένο και εμπειρικά προσβάσιμο, σε ένα πεδίο-στόχο (target domain), το οποίο είναι πιο αφηρημένο.

Η προσέγγιση αυτή επεκτείνεται πέρα από τη γλώσσα. Όπως υποστηρίζει ο Πουρκός (2011, σσ. 63-65), οι εννοιολογικές μεταφορές μπορούν να εκδηλωθούν μέσω διαφορετικών σημειωτικών τρόπων, όπως η εικόνα, η χειρονομία και η χωρική οργάνωση. Η μεταφορά επομένως δεν αποτελεί αποκλειστικά λεκτικό φαινόμενο αλλά πολυτροπικό μηχανισμό παραγωγής νοήματος. Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη μελέτη των εικονοβιβλίων, όπου αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες μετασχηματίζονται σε ορατές μορφές μέσω της εικονογράφησης.

Η γνωστική μεταφορά έχει άμεση σχέση με τη σωματικότητα της εμπειρίας (embodiment). Το 1994, η Anna Sfard διατυπώνει το ερώτημα σχετικά με τον μηχανισμό μέσω του οποίου κατασκευάζονται οι μεταφορές. Οι Lakoff & Johnson (1980) υποστηρίζουν ότι το μέσο μεταφοράς της εμπειρικά συγκροτημένης γνώσης είναι ένα ενσώματο σχήμα (embodied schema), το οποίο αναφέρεται και ως εικονικό σχήμα (image schema). Σύμφωνα με τον Johnson (1987), τα εικονικά σχήματα ορίζονται ως δομές δραστηριότητας μέσω των οποίων οργανώνεται και νοηματοδοτείται η ανθρώπινη εμπειρία. Η Sfard (1994) επισημαίνει ότι οι δομές αυτές αποτελούν το θεμέλιο της ικανότητας για αφαίρεση και γενίκευση, καθώς συνιστούν τα κατεξοχήν σημεία συμπύκνωσης της εμπειρίας: πρόκειται για τον «σκελετό» των επιμέρους ενσαρκώσεων (instantiations), απογυμνωμένο από τα επιφανειακά και συγκυριακά χαρακτηριστικά τους. Κατά συνέπεια, το σχήμα μπορεί να νοηθεί ως ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο ή μια σταθερή κανονικότητα που αναδύεται στο πλαίσιο εξελισσόμενων δραστηριοτήτων, λειτουργώντας ως οργανωτική αρχή της εμπειρίας και ως βάση για τη συγκρότηση αφηρημένων εννοιών.

Οι μεταφορές μπορούν να εκφραστούν όχι μόνο λεκτικά αλλά και οπτικά, κινήσιολογικά ή χωρικά. Σε ένα οπτικό κείμενο, για παράδειγμα, ένα συναίσθημα μπορεί να απεικονίζεται ως φυσικό βάρος που πιέζει τον χαρακτήρα ή ως σκοτεινό σύννεφο που τον ακολουθεί. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η οπτική αναπαράσταση ενεργοποιεί το ίδιο εννοιολογικό σχήμα που συναντάται και στη γλώσσα. Η μεταφορά λειτουργεί έτσι διαμεσολαβητικά, επιτρέποντας την κατανόηση του αφηρημένου μέσω του αισθητηριακά συγκεκριμένου.

Στο πλαίσιο της παιδικής γνωστικής ανάπτυξης, η εννοιολογική μεταφορά αποκτά ιδιαίτερη σημασία (Cheng et al., 2024). Πριν από την πλήρη κατάκτηση της αφηρημένης σκέψης, τα παιδιά δυσκολεύονται να επεξεργαστούν έννοιες που δεν διαθέτουν από αντίκρισμα. Ωστόσο, μπορούν να κατανοήσουν μεταφορικά σχήματα όταν αυτά βασίζονται σε οικείες σωματικές εμπειρίες. Η ιδέα ότι «η λύπη είναι βάρος» γίνεται κατανοητή, επειδή το παιδί έχει βιώσει την εμπειρία του βάρους στο σώμα του. Έτσι, η μεταφορά λειτουργεί ως γνωστική γέφυρα ανάμεσα στο βιωματικό και στο αφηρημένο.

Επιπλέον, η γνωστική μεταφορά συμβάλλει στη συναισθηματική οργάνωση της εμπειρίας (Kümmerling-Meibauer & Meibauer, 2017). Όταν ένα παιδί μαθαίνει να

αναγνωρίζει ότι το «σφίξιμο στο στομάχι» μπορεί να συνδέεται με άγχος ή φόβο, αρχίζει να συγκροτεί ένα εννοιολογικό σχήμα που του επιτρέπει να ερμηνεύει τα βιώματά του. Η μεταφορά δεν αντικαθιστά την εμπειρία, αλλά τη δομεί και της προσδίδει νόημα. Με αυτόν τον τρόπο, η γνωστική μεταφορά συμβάλλει όχι μόνο στη γλωσσική έκφραση, αλλά και στη συναισθηματική αυτορρύθμιση.

Συνοψίζοντας, η εννοιολογική ή γνωστική μεταφορά αποτελεί θεμελιώδη μηχανισμό κατανόησης των αφηρημένων εννοιών. Μέσω της χαρτογράφησης από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, επιτρέπει στον ανθρώπινο νου να οργανώνει σύνθετες και άυλες εμπειρίες με βάση σωματικά και αισθητηριακά σχήματα. Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη στην παιδική ηλικία, όπου η σκέψη παραμένει στενά συνδεδεμένη με το απτό και το βιωματικό. Σε πολυτροπικά κείμενα, η μεταφορά μπορεί να εκφραστεί τόσο λεκτικά όσο και οπτικά, ενισχύοντας τη δυνατότητα κατανόησης και διαχείρισης των συναισθημάτων. Η μελέτη της γνωστικής μεταφοράς, επομένως, παρέχει ένα ουσιώδες θεωρητικό εργαλείο για την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το αφηρημένο καθίσταται προσιτό μέσω συμβολικών και αισθητηριακών μορφών.

6. Φανταστικό και ψυχολογικός ρεαλισμός

Η σχέση ανάμεσα στο φανταστικό και στον ψυχολογικό ρεαλισμό αποτελεί κεντρικό άξονα στην ανάλυση της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας και ειδικότερα του εικονοβιβλίου (Biswas, 2025). Παρότι οι δύο όροι φαίνεται εκ πρώτης όψεως να ανήκουν σε διαφορετικά αισθητικά πεδία, το φανταστικό να παραπέμπει στο υπερβατικό ή μη ρεαλιστικό στοιχείο και ο ψυχολογικός ρεαλισμός στην πιστή αναπαράσταση της εσωτερικής ζωής, στην πράξη συχνά συνυπάρχουν και αλληλοσυμπληρώνονται. Η συνύπαρξη αυτή επιτρέπει την αποτύπωση σύνθετων συναισθηματικών εμπειριών με τρόπο προσιτό στο παιδικό κοινό.

Το φανταστικό, ως αφηγηματική κατηγορία, έχει οριστεί από τον Todorov (1991) στο έργο του *Εισαγωγή στη φανταστική λογοτεχνία* (*Introduction à la littérature fantastique*) ως η στιγμή δισταγμού ανάμεσα σε μια φυσική και σε μια υπερφυσική ερμηνεία των γεγονότων. Στην παιδική λογοτεχνία, ωστόσο, το φανταστικό συχνά δεν δημιουργεί αμφισημία ως προς τη «φύση» των γεγονότων, αλλά λειτουργεί συμβολικά ή μεταφορικά. Φανταστικά στοιχεία, όπως προσωποποιημένα αντικείμενα, ορατές μορφές συναισθημάτων ή υπερβολικές μεταμορφώσεις, δεν εισάγονται για να

υπονομεύσουν την πραγματικότητα, αλλά για να αποδώσουν εσωτερικές ψυχικές καταστάσεις. Το φανταστικό, επομένως, λειτουργεί ως εργαλείο εξωτερίκευσης του εσωτερικού κόσμου.

Από την άλλη πλευρά, ο ψυχολογικός ρεαλισμός εστιάζει στην αυθεντική και συνεπή αναπαράσταση των συναισθημάτων, των κινήτρων και των εσωτερικών συγκρούσεων των χαρακτήρων. Η έννοια αυτή συνδέεται ιστορικά με την εξέλιξη του μυθιστορήματος και την έμφαση στην εσωτερικότητα, όπως αναδεικνύεται από θεωρητικούς της αφήγησης όπως ο Bakhtin (1999), ο οποίος υπογράμμισε τη σημασία της πολυφωνίας και της εσωτερικής οπτικής (Amaral et al., 2024). Στο εικονοβιβλίο, ο ψυχολογικός ρεαλισμός δεν εκδηλώνεται μέσω εκτεταμένων εσωτερικών μονολόγων, αλλά μέσω οπτικών και αφηγηματικών στρατηγικών που αποδίδουν τη συναισθηματική αλήθεια της εμπειρίας.

Η συνάντηση φανταστικού και ψυχολογικού ρεαλισμού επιτυγχάνεται όταν ένα φαινομενικά μη ρεαλιστικό στοιχείο λειτουργεί ως ακριβής απεικόνιση μιας ρεαλιστικής ψυχικής κατάστασης. Ένα συναίσθημα που αποκτά υλική μορφή ή αλληλεπιδρά με τον ήρωα μπορεί να μην είναι ρεαλιστικό ως προς την φυσική πραγματικότητα, αλλά αποδίδει με ακρίβεια την ένταση, τη διάρκεια ή την επίδραση του βιώματος. Το φανταστικό στοιχείο καθίσταται έτσι φορέας ψυχολογικού ρεαλισμού.

Η παραπάνω θεώρηση συνδέεται με ευρύτερες προσεγγίσεις της παιδικής λογοτεχνίας που αναδεικνύουν τη συμπληρωματική σχέση φανταστικού και ρεαλισμού. Η σχέση φανταστικού και ρεαλισμού στη λογοτεχνία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μια απόλυτη διχοτομία, καθώς τα δύο στοιχεία συχνά συνυπάρχουν και αλληλοσυμπληρώνονται μέσα στο λογοτεχνικό έργο. Όπως επισημαίνει η Κανατσούλη (2004, σσ. 107-112), η λογοτεχνία αποτελεί μια «πλαστή πραγματικότητα» στην οποία αναγνωρίζονται στοιχεία της βιωμένης εμπειρίας, ενώ το φανταστικό λειτουργεί ως μέσο διεύρυνσης και μετασχηματισμού της πραγματικότητας. Παράλληλα, η συγγραφέας υποστηρίζει ότι η διάκριση ανάμεσα σε ρεαλιστική και φανταστική λογοτεχνία είναι κυρίως μεθοδολογική, καθώς και οι δύο μορφές επιδιώκουν να αποδώσουν εκδοχές αλήθειας και ανθρώπινης εμπειρίας (Κανατσούλη, 2004, σσ. 107-112). Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την ανάλυση των εικονοβιβλίων του Tom Percival, όπου το φανταστικό στοιχείο δεν λειτουργεί ως φυγή από την

πραγματικότητα, αλλά ως συμβολικός μηχανισμός κατανόησης και ορατοποίησης εσωτερικών συναισθηματικών καταστάσεων.

Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική στο παιδικό κοινό, το οποίο δεν έχει ακόμη αναπτύξει πλήρως αφηρημένες μεταγνωστικές ικανότητες. Η οπτικοποίηση ενός συναισθήματος μέσω φανταστικής αναπαράστασης επιτρέπει στο παιδί να το αντιληφθεί ως διακριτό και διαχειρίσιμο (Niland, 2023). Παράλληλα, η αφήγηση διατηρεί ρεαλιστικά πλαίσια συμπεριφοράς και συναισθηματικής εξέλιξης, προσφέροντας ένα μοντέλο κατανόησης και αντιμετώπισης. Έτσι, το φανταστικό δεν απομακρύνει από την πραγματικότητα, αλλά διευκολύνει την πρόσβαση σε αυτήν.

Επιπλέον, η εικονογράφηση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμεσολάβηση μεταξύ φανταστικού και ρεαλιστικού (Strouse et al., 2018). Η οπτική συνοχή του κόσμου της ιστορίας επιτρέπει στο φανταστικό στοιχείο να ενσωματωθεί χωρίς να διαρρηγνύεται η αφηγηματική συνοχή. Με τον τρόπο αυτό, η φανταστική διάσταση αποκτά λειτουργική και όχι διακοσμητική σημασία.

Από ψυχολογική άποψη, η συμβολική εξωτερίκευση εσωτερικών καταστάσεων συνδέεται με μηχανισμούς προβολής και συμβολικού παιχνιδιού. Το παιδί, μέσα από τη φανταστική αφήγηση, μπορεί να προβάλλει σε έναν χαρακτήρα ή σε ένα συμβολικό αντικείμενο στοιχεία της δικής του εμπειρίας (Wieder, 2017). Η διαδικασία αυτή επιτρέπει την αποστασιοποίηση και ταυτόχρονα τη νοηματοδότηση του βιώματος. Ο ψυχολογικός ρεαλισμός διασφαλίζει ότι η εξέλιξη της ιστορίας παραμένει συναισθηματικά πειστική, ενώ το φανταστικό παρέχει το απαραίτητο συμβολικό πλαίσιο.

Συνολικά, το φανταστικό και ο ψυχολογικός ρεαλισμός δεν αποτελούν αντιθετικές κατηγορίες, αλλά συμπληρωματικές αφηγηματικές στρατηγικές. Το φανταστικό επιτρέπει την υλοποίηση και εξωτερίκευση αφηρημένων εσωτερικών εμπειριών, ενώ ο ψυχολογικός ρεαλισμός διασφαλίζει τη συναισθηματική αλήθεια και τη βιωματική αναγνωρισιμότητα. Στο εικονοβιβλίο, η σύμπραξη των δύο αυτών τρόπων καθιστά δυνατή την απόδοση σύνθετων συναισθημάτων με τρόπο προσιτό και κατανοητό, χωρίς να απαιτείται ώριμη αφηρημένη ανάλυση. Η μελέτη της μεταξύ τους σχέσης προσφέρει, επομένως, ουσιώδες ερμηνευτικό εργαλείο για την κατανόηση της μυθοπλαστικής τεχνοτροπίας που εστιάζει στην αναπαράσταση της εσωτερικότητας.

7. Το έργο του Τομ Πέρσιβαλ

Ο Τομ Πέρσιβαλ (Tom Percival) αποτελεί έναν από τους σύγχρονους Βρετανούς δημιουργούς εικονοβιβλίων που έχουν συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας αισθητικής και αφηγηματικής τάσης προσανατολισμένης στη συναισθηματική αγωγή και στην ψυχολογική ενδυνάμωση του παιδιού. Ως συγγραφέας και εικονογράφος, διαμορφώνει ένα ενιαίο καλλιτεχνικό σύμπαν όπου λόγος και εικόνα συνυπάρχουν οργανικά, υπηρετώντας τη διερεύνηση της εσωτερικότητας. Το έργο του εντάσσεται στο πλαίσιο της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας που εστιάζει στη διαχείριση των συναισθημάτων και στην αυτογνωσία, τάση που έχει επισημανθεί ως κυρίαρχη στη νεότερη αγγλόφωνη παραγωγή εικονοβιβλίων.

Κεντρική θέση στο έργο του κατέχει η σειρά *Μεγάλα Πολύχρωμα Συναισθήματα* (*Big Bright Feelings*), στην οποία περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, *Η ντροπή του Σάμι* (*Sammy Feels Shy*), *Η Μίσα κάνει φίλους*, (*Meesha Makes Friends*) *Η κακή μέρα της Κόνι* (*Bea's Bad Day*), *Τα ψεματάκια του Φιν* (*Finn's Little Fibs*), καθώς και τα βιβλία *Η ανησυχία της Ρούμπι* (*Ruby's Worry*) και τα *Φτερά του Νόρμαν* (*Perfectly Norman*) τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω. Στις κριτικές αποτιμήσεις των έργων αυτών επισημαίνεται η αναγνωστική και αισθητική απόλαυση καθώς και η αποτελεσματικότητα με την οποία τα αφηρημένα συναισθήματα μετατρέπονται σε απτές αφηγηματικές εμπειρίες (Kirkus Reviews, 2019). Τα έργα πραγματεύονται ζητήματα όπως η ανησυχία, η ντροπή, η διαφορετικότητα και η αυτοαποδοχή, ενώ η συναισθηματική κατάσταση του ήρωα δεν λειτουργεί ως περιφερειακό στοιχείο της πλοκής αλλά ως ο ίδιος ο αφηγηματικός πυρήνας ενώ παρουσιάζεται με τρόπο κατανοητό, ανακουφιστικό και καθησυχαστικό. Όπως επισημαίνει το Kirkus Reviews (2019), η προσωποποίηση της ανησυχίας στην *Η ανησυχία της Ρούμπι* καθιστά ορατό ένα εσωτερικό βίωμα που συχνά παραμένει άρρητο», στοιχείο που συνάδει με τη θεωρία της μεταφορικής οπτικοποίησης στα εικονοβιβλία.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της μυθοπλαστικής τεχνοτροπίας του Percival είναι η αξιοποίηση της μεταφορικής ορατοποίησης του συναισθήματος. Τα συναισθήματα αποκτούν υλική μορφή και παρεμβαίνουν στον αφηγηματικό χώρο ως διακριτές παρουσίες με τρόπο αβίαστο και φυσικό. Η τεχνική αυτή συνδυάζει το φανταστικό στοιχείο με τον ψυχολογικό ρεαλισμό, καθώς η εμπειρία που αποδίδεται είναι αναγνωρίσιμη και συμβατή με την παιδική καθημερινότητα. Σύμφωνα με τους Nikolajeva & Scott (2013), η αλληλεπίδραση λόγου και εικόνας στα σύγχρονα

εικονοβιβλία συχνά βασίζεται σε «συμπληρωματικές» ή «επεκτατικές» σχέσεις. Ειδικά στον Percival, η εικόνα υπερβαίνει την απλή αναπαράσταση του κειμένου, λειτουργώντας συμπληρωματικά και προσδίδοντας μια μεταφορική διάσταση στην αφήγηση.

Εικονογραφικά, το έργο του χαρακτηρίζεται από ισορροπία ανάμεσα στον ρεαλιστικό σχεδιασμό των χαρακτήρων και στη συμβολική χρήση του χρώματος. Το έργο χαρακτηρίζεται από έναν λιτό αλλά βαθιά συναισθηματικό λόγο, ο οποίος πλαισιώνεται από μια δυναμική εικονογράφηση (Rhino Reads, 2017). Οι έντονες χρωματικές αντιθέσεις λειτουργούν ως οπτικός καθρέφτης του εσωτερικού κόσμου των ηρώων. Οι κριτικές για τα βιβλία *Τα Φτερά του Νόρμαν* και *Η ανησυχία της Ρούμπι* επισημαίνουν τη λειτουργία των έντονων χρωματικών αντιθέσεων ως οπτικού δείκτη εσωτερικής σύγκρουσης και σταδιακής αποδοχής (Mrs B's Book Reviews, 2018). Η χρωματική παλέτα λειτουργεί σημασιοδοτικά: μεταβολές στον κορεσμό και στη φωτεινότητα συνοδεύουν τις μεταβολές της συναισθηματικής κατάστασης, επιβεβαιώνοντας τη θέση ότι στο εικονοβιβλίο η εικόνα αποτελεί αυτόνομο φορέα νοήματος (Nodelman, 1988).

Παράλληλα, ο Percival αξιοποιεί τη χωρική οργάνωση του δισέλιδου ως αφηγηματικό εργαλείο. Η κλίμακα των μορφών και η χρήση κενού χώρου συμβάλλουν στην απόδοση της εσωτερικής εμπειρίας. Όπως υποστηρίζει ο Sipe (2008), η εικονογραφική διάταξη επηρεάζει καθοριστικά την αναγνωστική ανταπόκριση των παιδιών. Στην περίπτωση του Percival, η σταδιακή μεταβολή της σύνθεσης οπτικοποιεί την κλιμάκωση ή την αποφόρτιση της κρίσης. Έτσι, η εικόνα λειτουργεί όχι μόνο ως αισθητικό αλλά και ως αφηγηματικό και ψυχολογικό εργαλείο.

Αφηγηματικά, τα κείμενά του διακρίνονται για τη λιτότητα και τη σαφήνεια της γλώσσας. Η απλότητα αυτή έχει ερμηνευθεί από κριτικούς ως συνειδητή επιλογή που επιτρέπει στην εικόνα να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο. Η συνεργασία του λεκτικού και εικονιστικού επιπέδου ανταποκρίνεται σε αυτό που η θεωρία του εικονοβιβλίου ορίζει ως «πολυτροπική αφήγηση» (Nikolajeva & Scott, 2013), όπου το νόημα παράγεται από τη συνέργεια των σημειωτικών κωδίκων.

Σημαντικό στοιχείο του έργου του είναι η έμφαση στη διαδικασία μετασχηματισμού της συναισθηματικής κρίσης. Η αφήγηση προσφέρει ένα μοντέλο διαχείρισης βασισμένο στην αναγνώριση και στην επικοινωνία του βιώματος, στοιχείο που

συνδέεται με την θεωρία της συναισθηματικής νοημοσύνης του Goleman, (1995) (Li & Xu, 2019). Ωστόσο, η παιδαγωγική διάσταση δεν αναιρεί τη λογοτεχνικότητα των έργων, καθώς η αισθητική τους συγκρότηση διατηρεί τη συμβολική και μεταφορική πολυσημία.

Το έργο του Percival μπορεί να ιδωθεί ως χαρακτηριστικό παράδειγμα σύγχρονου εικονοβιβλίου που προσεγγίζει τις παιδικές καταστάσεις κρίσης μέσω της μεταφορικής εικονιστικής αναπαράστασης και της λεκτικής απλότητας. Η κριτική υποδοχή των έργων του επιβεβαιώνει τη συμβολή τους στη διαμόρφωση ενός αφηγηματικού προτύπου όπου το εσωτερικό βίωμα καθίσταται ορατό, διαχειρίσιμο και αφηγηματικά επεξεργάσιμο (Kirkus Reviews, 2018). Η μελέτη τους, επομένως, είναι ιδιαίτερα γόνιμη για τη διερεύνηση της σχέσης εικονιστικής και λεκτικής απόδοσης παιδικών καταστάσεων κρίσης, στο πλαίσιο της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας.

Κεφάλαιο - Μεθοδολογία

A. Ερευνητικός σχεδιασμός

Η παρούσα μελέτη αποτελεί ποιοτική έρευνα και βασίζεται σε κειμενική και εικονιστική ανάλυση εικονογραφημένων βιβλίων του Τομ Πέρσιβαλ. Το ερευνητικό corpus συγκροτείται μέσω σκόπιμης επιλογής και περιλαμβάνει δύο βιβλία, τα οποία επιλέγονται με βάση τη θεματική τους συνάφεια με το αντικείμενο της έρευνας. Η ανάλυση έχει ερμηνευτικό χαρακτήρα και εξετάζει το λεκτικό και το οπτικό επίπεδο των έργων, με έμφαση στα αφηγηματικά, γλωσσικά και εικαστικά μέσα που αξιοποιούνται για την απόδοση παιδικών καταστάσεων κρίσης. Παράλληλα, η έρευνα είναι συγκριτική, καθώς τα δύο βιβλία μελετώνται σε αντιπαραβολή ως προς τις ομοιότητες και τις διαφοροποιήσεις στη λεκτική και εικονιστική τους οργάνωση. Η ανάλυση οργανώνεται βάσει αναλυτικών κατηγοριών (ρουμπρίκες), οι οποίες περιλαμβάνουν άξονες όπως η θεματική και δομή της αφήγησης, η κατασκευή χαρακτήρων, η χρήση μεταφορικών και συμβολικών στοιχείων, η οπτική αναπαράσταση συναισθημάτων και η αλληλεπίδραση κειμένου και εικόνας.

Η μελέτη εντάσσεται στο πλαίσιο της ποιοτικής ερμηνευτικής ανάλυσης (interpretive qualitative analysis), καθώς δεν αποσκοπεί σε ποσοτική καταγραφή στοιχείων, αλλά στη διερεύνηση μηχανισμών νοηματοδότησης (Γιαννικοπούλου, 2008). Η ανάλυση στηρίζεται στη θεωρία του σύγχρονου εικονοβιβλίου ως πολυτροπικού κειμένου (Nikolajeva & Scott, 2013) και προσεγγίζει το υλικό μέσα από τη συνδυαστική εξέταση λεκτικών και οπτικών σημειωτικών πόρων.

B. Corpus της έρευνας (υλικό ανάλυσης)

Το corpus της παρούσας έρευνας αποτελείται από δύο εικονοβιβλία του Tom Percival: *Τα φτερά του Νόρμαν* (2019) και *Η ανησυχία της Ρούμπι* (2019). Τα έργα αυτά εντάσσονται στην ίδια θεματική ενότητα βιβλίων του δημιουργού, η οποία εστιάζει σε ζητήματα συναισθηματικής εμπειρίας και εσωτερικής ζωής παιδιών, συγκροτώντας ένα συνεκτικό δημιουργικό σύμπαν.

Και τα δύο βιβλία ανήκουν στο είδος του σύγχρονου εικονοβιβλίου και πραγματεύονται αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες παιδιών, οι οποίες αποκτούν αφηγηματική και εικονιστική υπόσταση. Το πρώτο έργο εστιάζει στη διαφορετικότητα, την ετερότητα, την ατομικότητα και την ανάγκη αποδοχής, ενώ το δεύτερο στην εμπειρία της ανησυχίας και στον τρόπο που την εσωτερικεύουν τα παιδιά και στον

τρόπο με τον οποίο η εμπειρία αυτή αποδίδεται αφηγηματικά και εικονιστικά σε σχέση με την επικοινωνία του παιδιού με το οικογενειακό του περιβάλλον.

Η επιλογή των συγκεκριμένων βιβλίων πραγματοποιήθηκε σκόπιμα, με βάση τον σκοπό της έρευνας. Επιλέχθηκαν, αφενός, επειδή ανήκουν στον ίδιο δημιουργό, γεγονός που επιτρέπει τη μελέτη της λεκτικής και εικονιστικής απόδοσης εντός ενιαίου δημιουργικού πλαισίου, και, αφετέρου, επειδή πραγματεύονται διακριτές αλλά συγκρίσιμες συναισθηματικές καταστάσεις, στοιχείο που καθιστά δυνατή τη συγκριτική τους εξέταση. Το corpus περιορίζεται αποκλειστικά στα δύο αυτά έργα, τα οποία εξετάζονται στην έντυπη μορφή τους ως ολοκληρωμένες εκδοτικές παραγωγές.

Η εξέταση του λεκτικού επιπέδου βασίζεται στην ελληνική μετάφραση των έργων, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει ορισμένες γλωσσικές αποχρώσεις του πρωτοτύπου.

Γ. Μονάδα ανάλυσης

Ως βασική μονάδα ανάλυσης στην παρούσα έρευνα ορίζεται το δισέλιδο (spread), το οποίο αντιμετωπίζεται ως ενιαία πολυτροπική αφηγηματική μονάδα, όπου συνυπάρχουν και συνδιαμορφώνουν το νόημα το λεκτικό και το εικονιστικό υλικό. Το δισέλιδο αποτελεί τον βασικό χώρο ανάπτυξης της αφήγησης στο σύγχρονο εικονοβιβλίο, όπως επισημαίνεται στη σχετική βιβλιογραφία, και εξετάζεται ως αυτοτελής αφηγηματική ενότητα ενταγμένη στη συνολική δομή του έργου.

Η ανάλυση στο δισέλιδο περιλαμβάνει τη διερεύνηση της σχέσης κειμένου και εικόνας, της χωρικής οργάνωσης, της χρήσης χρώματος, της κλίμακας και θέσης των μορφών, καθώς και της οπτικής απόδοσης των συναισθηματικών καταστάσεων.

Το δισέλιδο αντιμετωπίζεται ως βασική αφηγηματική μονάδα σύμφωνα με τη θεωρία του εικονοβιβλίου, όπου η έννοια του spread συγκροτεί τη θεμελιώδη χωρική και αφηγηματική ενότητα (Sipe, 2012).

Ως δευτερεύουσες υπομονάδες ανάλυσης ορίζονται τα επαναλαμβανόμενα εικονιστικά μοτίβα, οι λεκτικές διατυπώσεις και οι μεταφορικές οντότητες, στον βαθμό που συμβάλλουν στη συγκρότηση της αφηγηματικής εμπειρίας. Οι υπομονάδες αυτές εξετάζονται σε συνάρτηση με το δισέλιδο στο οποίο εντάσσονται και με αναφορά στη συνολική δομή κάθε βιβλίου.

Δ. Αναλυτικό πλαίσιο – Ρουμπρίκες ανάλυσης

Η ανάλυση του ερευνητικού υλικού οργανώνεται γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες, οι οποίοι αντιστοιχούν στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης και συγκροτούν το αναλυτικό πλαίσιο της έρευνας. Για κάθε άξονα διαμορφώθηκαν συγκεκριμένες ρουμπρίκες/κατηγορίες εξέτασης. Οι ρουμπρίκες εφαρμόζονται με ενιαίο τρόπο στα δύο εικονοβιβλία του Tom Percival, *Τα φτερά του Νόρμαν* (2019) και *Η ανησυχία της Ρούμπι* (2019), ώστε να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα της ανάλυσης.

Η εξέταση αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα: ως προς το λεκτικό, το εικονιστικό και την αλληλεπίδραση κειμένου και εικόνας. Οι άξονες ανάλυσης προέκυψαν από τη σύνθεση του θεωρητικού πλαισίου της μελέτης (γνωστική μεταφορά, ψυχολογικός ρεαλισμός, θεωρίες συναισθηματικής κρίσης) και μετασχηματίστηκαν σε λειτουργικά εργαλεία ερμηνείας του ερευνητικού υλικού, χωρίς να προϋποθέτουν εκ των προτέρων συγκεκριμένα ευρήματα.

Η αξιοποίηση της γνωστικής θεωρίας της μεταφοράς βασίζεται στην παραδοχή ότι οι μεταφορές δεν αποτελούν απλώς γλωσσικά σχήματα αλλά θεμελιώδεις μηχανισμούς οργάνωσης της ανθρώπινης σκέψης και εμπειρίας. Μέσω των εννοιολογικών μεταφορών, αφηρημένες έννοιες και συναισθηματικές καταστάσεις γίνονται κατανοητές μέσω περισσότερο συγκεκριμένων και βιωματικά προσβάσιμων πεδίων εμπειρίας. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την ανάλυση εικονοβιβλίων, όπου αφηρημένα συναισθήματα συχνά αποκτούν οπτική και αφηγηματική υπόσταση μέσω μεταφορικών μορφών και συμβολικών αναπαραστάσεων (Παπαρούση, 2008, σσ. 107-112).

Κάθε άξονας περιλαμβάνει επιμέρους κατηγορίες που αφορούν τα παραπάνω επίπεδα, χωρίς προαναγγελία ευρημάτων.

Άξονας 1: Αφηγηματική οργάνωση και δομή της μυθοπλασίας

Ο πρώτος άξονας αφορά τη δομή της αφήγησης και τη μυθοπλαστική της οργάνωση. Οι ρουμπρίκες περιλαμβάνουν:

Σε λεκτικό επίπεδο:

- Αφηγηματική φωνή (τύπος αφηγητή, εστίαση).
- Δομή της πλοκής (αρχή, ανάπτυξη, κορύφωση, λύση).

- Χρονική οργάνωση (γραμμικότητα, επιταχύνσεις, επιβραδύνσεις).
- Γλωσσικές επιλογές που δηλώνουν συναισθηματική κατάσταση.
- Χρήση επαναλήψεων ή εμφατικών διατυπώσεων.

Σε εικονιστικό επίπεδο:

- Οπτική απόδοση της αφηγηματικής εξέλιξης.
- Μεταβολές στη σύνθεση σε συνάρτηση με τη δραματουργική ένταση.
- Χρήση κλίμακας, προοπτικής και χωρικής διάταξης.
- Ρυθμός εναλλαγής εικόνων και βαθμός οπτικής πυκνότητας.

Άξονας 2: Απόδοση και ορατοποίηση αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών

Ο δεύτερος άξονας αφορά τις στρατηγικές αναπαράστασης των αφηρημένων συναισθημάτων. Οι ρουμπρίκες περιλαμβάνουν:

Σε λεκτικό επίπεδο:

- Άμεσες και έμμεσες λεκτικές αναφορές στο συναίσθημα.
- Χρήση μεταφορικού λόγου και προσωποποίησης.
- Περιγραφές σωματικών ή συμπεριφορικών εκδηλώσεων.
- Διαβαθμίσεις έντασης μέσω επιθέτων, επιρρημάτων και ρηματικών επιλογών.

Σε εικονιστικό επίπεδο:

- Οπτική υλοποίηση του συναισθήματος ως μορφή, οντότητα ή σύμβολο.
- Χρωματική απόδοση της συναισθηματικής κατάστασης.
- Μεταβολές μεγέθους, σχήματος ή θέσης της μεταφορικής οντότητας.
- Σχέση της εικονιστικής αναπαράστασης του συναισθήματος με τον χώρο και το σώμα του ήρωα.

Άξονας 3: Κατασκευή χαρακτήρων και απόδοση εσωτερικότητας

Ο τρίτος άξονας αφορά τη συγκρότηση των παιδικών χαρακτήρων και την απόδοση της εσωτερικής τους εμπειρίας. Οι ρουμπρίκες περιλαμβάνουν:

Σε λεκτικό επίπεδο:

- Περιγραφή σκέψεων και συναισθημάτων των ηρώων.
- Γλωσσικές επιλογές που δηλώνουν αυτοαντίληψη ή κοινωνική αλληλεπίδραση.
- Διάλογοι ή αφηγηματικές αναφορές σε αντιδράσεις τρίτων προσώπων.
- Μεταβολές στον τρόπο παρουσίασης του ήρωα κατά την εξέλιξη της αφήγησης.

Σε εικονιστικό επίπεδο:

- Εκφράσεις προσώπου και στάσεις σώματος.
- Θέση του χαρακτήρα στον εικονιστικό χώρο (κεντρικότητα ή περιθωριοποίηση).
- Σχέση του χαρακτήρα με άλλα πρόσωπα ή με τη μεταφορική οντότητα του συναισθήματος.
- Οπτικές μεταβολές που συνδέονται με εσωτερική αλλαγή.

Άξονας 4: Αλληλεπίδραση κειμένου και εικόνας – Πολυτροπική συγκρότηση νοήματος

Ο τέταρτος άξονας αφορά τη σχέση μεταξύ λεκτικού και εικονιστικού επιπέδου και τη συνδιαμόρφωση του νοήματος. Οι ρουμπρίκες περιλαμβάνουν:

Σε επίπεδο σχέσης λόγου–εικόνας:

- Συμπληρωματική σχέση (η εικόνα επεκτείνει το κείμενο).
- Επαναληπτική σχέση (εικόνα και κείμενο αποδίδουν παρόμοια πληροφορία).
- Διευρυντική ή αντιστικτική σχέση (η εικόνα εισάγει διαφοροποιημένη πληροφορία).
- Βαθμός εξάρτησης του νοήματος από τον συνδυασμό των δύο τρόπων.

Σε επίπεδο εικαστικής οργάνωσης του κειμένου:

- Θέση και ένταξη του κειμένου στη σελίδα.
- Τυπογραφικά χαρακτηριστικά σε συνάρτηση με τη συναισθηματική απόδοση.
- Οπτική ισορροπία μεταξύ λεκτικού και εικονιστικού στοιχείου.

Για την οργανωμένη καταγραφή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν αναλυτικοί πίνακες εργασίας με κοινή μονάδα ανάλυσης το δισέλιδο, οι οποίοι λειτούργησαν ως εσωτερικά εργαλεία συστηματοποίησης του υλικού.

Ε. Διαδικασία ανάλυσης (βήμα-βήμα)

Η διαδικασία ανάλυσης οργανώθηκε σε διαδοχικά στάδια και εφαρμόστηκε με ενιαίο τρόπο στα δύο εικονοβιβλία του Tom Percival, *Τα φτερά του Νόρμαν* (2019) και *Η ανησυχία της Ρούμπι* (2019).

1. Πραγματοποιήθηκε επανειλημμένη ανάγνωση των έργων και συνολική καταγραφή των λεκτικών και εικονιστικών στοιχείων.
2. Ακολούθησε αναλυτική καταγραφή του υλικού ως προς την οργάνωση του δισέλιδου, το οποίο έχει οριστεί ως βασική μονάδα ανάλυσης.
3. Εντοπίστηκαν επαναλαμβανόμενα λεκτικά και εικονιστικά μοτίβα.
4. Τα καταγεγραμμένα στοιχεία ομαδοποιήθηκαν και εντάχθηκαν στις προκαθορισμένες ρουμπρίκες των τεσσάρων αξόνων ανάλυσης.
5. Πραγματοποιήθηκε συγκριτική εξέταση των δύο βιβλίων ανά άξονα και ανά επίπεδο (λεκτικό και εικονιστικό).
6. Τέλος, οργανώθηκε η σύνθεση των κατηγοριοποιημένων δεδομένων για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων στο επόμενο κεφάλαιο.

Η συστηματική εφαρμογή των ίδιων ρουμπρικών κατηγοριών και στα δύο έργα, καθώς και η αναλυτική καταγραφή σε πίνακες εργασίας, ενίσχυσαν τη διαφάνεια, τη συστηματικότητα και την εσωτερική συνοχή της ερμηνευτικής διαδικασίας.

Ζ. Όρια και περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει σαφώς οριοθετημένα όρια που απορρέουν από τον σχεδιασμό της. Πρώτον, το corpus είναι περιορισμένο και αποτελείται αποκλειστικά από δύο εικονοβιβλία του Tom Percival, *Τα φτερά του Νόρμαν* (2019) και *Η ανησυχία της Ρούμπι* (2019). Ως εκ τούτου, δεν επιδιώκεται γενίκευση των συμπερασμάτων στο σύνολο της σύγχρονης εικονοβιβλιογραφίας.

Δεύτερον, τα συμπεράσματα αφορούν τα συγκεκριμένα έργα και δεν επεκτείνονται σε άλλα βιβλία ή δημιουργούς. Τρίτον, η έρευνα επικεντρώνεται αποκλειστικά στην ανάλυση του λεκτικού και εικονιστικού υλικού των έργων και δεν περιλαμβάνει διερεύνηση της πρόσληψής τους από πραγματικούς αναγνώστες ούτε εμπειρικά δεδομένα αναγνωστικής ανταπόκρισης. Η ρητή διατύπωση των παραπάνω

περιορισμών αποσαφηνίζει το εύρος της μελέτης και προσδιορίζει με ακρίβεια το πεδίο ισχύος των συμπερασμάτων της.

Οι περιορισμοί αυτοί δεν αποδυναμώνουν τη μελέτη, αλλά προσδιορίζουν τον ερμηνευτικό της χαρακτήρα και τοποθετούν τα συμπεράσματα στο πλαίσιο μιας εις βάθος ποιοτικής διερεύνησης συγκεκριμένων περιπτώσεων. Με την ολοκλήρωση της μεθοδολογικής οργάνωσης, η έρευνα προχωρά στην παρουσίαση των ευρημάτων.

Κεφάλαιο - Παρουσίαση ευρημάτων

5.1 ΕΕ1 - Αφηγηματική οργάνωση και δραματουργική εξέλιξη

Η παρούσα υποενότητα παρουσιάζει τα ευρήματα που προέκυψαν αναφορικά με τη δομή της αφήγησης και τη δραματουργική οργάνωση των δύο εικονοβιβλίων. Τα δεδομένα προέρχονται από τη συστηματική καταγραφή στο δισέλιδο και οργανώνονται με βάση τις ρουμπρίκες του πρώτου άξονα ανάλυσης.

Συνολική δομική διάρθρωση

Η ανάλυση των δύο βιβλίων ανέδειξε μια διακριτή τετραμερή αφηγηματική διάρθρωση: εισαγωγή της καθημερινότητας του ήρωα, εμφάνιση του κρίσιμου στοιχείου, κλιμάκωση της έντασης και τελική αποκατάσταση. Η διάρθρωση αυτή αποτυπώνεται τόσο στο λεκτικό όσο και στο εικονιστικό επίπεδο.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η αφήγηση ξεκινά με παρουσίαση μιας λειτουργικής καθημερινότητας, όπου η ηρωίδα εμφανίζεται ενεργή και κοινωνικά ενταγμένη. Η μεταβολή αναγνωρίζεται στο σημείο εισαγωγής της ανησυχίας ως ξεχωριστής οντότητας. Από το σημείο αυτό και έπειτα, τα δισέλιδα καταγράφουν σταδιακή αύξηση της παρουσίας του συγκεκριμένου στοιχείου, τόσο ποσοτικά (μέγεθος, χώρος που καταλαμβάνει) όσο και ποιοτικά (εγγύτητα στο σώμα της ηρωίδας).

Αντίστοιχα, στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η αφήγηση οργανώνεται γύρω από την εμφάνιση των φτερών ως στοιχείου διαφοροποίησης. Η κλιμάκωση δεν βασίζεται σε μεταβολή μεγέθους, αλλά σε μεταβολή ορατότητας και διαχείρισης του χαρακτηριστικού από τον ήρωα. Τα δισέλιδα καταγράφουν επαναλαμβανόμενες σκηνές απόκρυψης, οι οποίες λειτουργούν ως δομικά σημεία επιβράδυνσης της δράσης.

Αφηγηματική φωνή και εστίαση

Και στα δύο βιβλία χρησιμοποιείται τριτοπρόσωπη αφήγηση με εστίαση προσανατολισμένη στον κεντρικό παιδικό χαρακτήρα. Η αφηγηματική φωνή διατηρεί σταθερό τόνο καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης, χωρίς εμφανείς μετατοπίσεις εστίασης σε άλλα πρόσωπα.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η εστίαση παραμένει σταθερά προσκολλημένη στην εμπειρία της ηρωίδας, ακόμη και σε σκηνές όπου εμφανίζονται

δευτερεύοντες χαρακτήρες. Ενώ στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εστίαση ακολουθεί αντίστοιχα τον ήρωα, με τις αντιδράσεις των άλλων παιδιών να αποδίδονται κυρίως μέσω της δικής του οπτικής εμπειρίας.

Δραματουργική κλιμάκωση

Η κλιμάκωση της έντασης εμφανίζει διαφορετικά μοτίβα στα δύο έργα.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ένταση αυξάνεται σταδιακά μέσω επαναλαμβανόμενων σκηνών όπου η ανησυχία αποκτά μεγαλύτερο μέγεθος και καταλαμβάνει αυξανόμενο ποσοστό του εικονιστικού χώρου. Διακρίνεται σαφής αντιστοίχιση ανάμεσα στη δραματουργική ένταση και στη χωρική επέκταση της μεταφορικής οντότητας.

Αντίθετα, στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η ένταση προκύπτει κυρίως από τη συστηματική απόκρυψη και από την επαναληπτική απόπειρα κανονικοποίησης της εμφάνισης του ήρωα. Η δραματουργική κορύφωση καταγράφεται στο σημείο όπου η απόκρυψη παύει να είναι λειτουργική στρατηγική.

Οπτική απόδοση της δομής

Σε εικονιστικό επίπεδο, τα δύο βιβλία διαφοροποιούνται ως προς τον ρυθμό οπτικής πυκνότητας.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, παρατηρείται σταδιακή μετάβαση από ανοιχτές, φωτεινές συνθέσεις σε συνθέσεις με αυξημένη οπτική πυκνότητα και περιορισμό ελεύθερου χώρου. Η αλλαγή αυτή κατανέμεται προοδευτικά σε διαδοχικά δισέλιδα.

Ενώ στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η οπτική οργάνωση παραμένει περισσότερο σταθερή ως προς τη χρωματική παλέτα και τη γενική διάταξη, η διαφοροποίηση εκφράζεται κυρίως μέσω της στάσης του σώματος και της θέσης του χαρακτήρα στον εικονιστικό χώρο.

Συγκριτική αποτύπωση

Συνολικά, τα δεδομένα υποδεικνύουν ότι και στα δύο βιβλία η αφήγηση οργανώνεται γύρω από ένα κεντρικό σημείο ρήξης, το οποίο ενεργοποιεί διαδικασία κλιμάκωσης και τελικής αναδιάρθρωσης. Ωστόσο, η κλιμάκωση στη μία περίπτωση βασίζεται κυρίως στη μεταβολή του μεγέθους και της χωρικής παρουσίας ενός εξωτερικευμένου

στοιχείου, ενώ στην άλλη βασίζεται στη μεταβολή της ορατότητας και της κοινωνικής διαχείρισης ενός σωματικού χαρακτηριστικού.

5.2 EE2 – Μορφές μεταφορικής χαρτογράφησης και ορατοποίηση συναισθηματικών εμπειριών

Η παρούσα υποενότητα παρουσιάζει τα ευρήματα που προέκυψαν σχετικά με τις μορφές μεταφορικής χαρτογράφησης και τις στρατηγικές ορατοποίησης αφηρημένων συναισθηματικών εμπειριών στα δύο εικονοβιβλία. Η καταγραφή βασίστηκε στην ανάλυση των δισέλιδων και οργανώθηκε σύμφωνα με τις ρουμπρίκες του δεύτερου άξονα, οι οποίες αφορούν τόσο το λεκτικό όσο και το εικονιστικό επίπεδο.

5.2.1 Γενικά χαρακτηριστικά μεταφορικής συγκρότησης

Και στα δύο βιβλία διαπιστώνεται συστηματική μετατροπή αφηρημένων συναισθηματικών καταστάσεων σε απτές και ορατές μορφές εντός του αφηγηματικού κόσμου. Το συναίσθημα δεν παρουσιάζεται αποκλειστικά μέσω εσωτερικής περιγραφής, αλλά αποκτά υλική ή σωματοποιημένη υπόσταση.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η συναισθηματική εμπειρία αποδίδεται ως διακριτή οντότητα με συγκεκριμένο σχήμα, μέγεθος και θέση στον εικονιστικό χώρο. Η οντότητα αυτή εμφανίζεται σε διαδοχικά δισέλιδα και παρουσιάζει μεταβολές ως προς την κλίμακα και την εγγύτητα προς το σώμα της ηρώδας.

Αντιθέτως, στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η συναισθηματική εμπειρία της διαφορετικότητας αποδίδεται μέσω σωματικού χαρακτηριστικού που ενσωματώνεται στο σώμα του ήρωα. Το χαρακτηριστικό αυτό παραμένει σταθερό ως προς τη μορφή του, αλλά μεταβάλλεται ως προς την ορατότητα, την έκθεσή του στο κοινωνικό περιβάλλον και τη στάση του χαρακτήρα απέναντί του.

5.2.2 Λεκτικές στρατηγικές αναφοράς στο συναίσθημα

Σε λεκτικό επίπεδο, και στα δύο βιβλία διαπιστώνεται συνδυασμός άμεσων και έμμεσων αναφορών στο συναίσθημα.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, καταγράφονται ρητές ονομασίες της συναισθηματικής κατάστασης σε επαναλαμβανόμενα σημεία της αφήγησης. Η χρήση της ονομασίας συνοδεύεται από περιγραφές που δηλώνουν μεταβολή έντασης. Η κριτική πρόσληψη του έργου έχει επισημάνει ότι η επαναληπτική ονομασία του

συναισθήματος συμβάλλει στην ανάδειξη της σταδιακής του κλιμάκωσης (Hordon, 2021). Παράλληλα, αξιοποιούνται λεκτικές διατυπώσεις που περιγράφουν σωματικές ή συμπεριφορικές συνέπειες της παρουσίας της ανησυχίας, χωρίς πάντοτε να επαναλαμβάνεται ο ίδιος όρος.

Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, οι λεκτικές αναφορές εστιάζουν περισσότερο στην εμπειρία της απόκρυψης, της αμηχανίας ή της επιθυμίας συμμόρφωσης. Το συναίσθημα δεν ονομάζεται με τον ίδιο άμεσο τρόπο, αλλά προκύπτει από περιγραφές πράξεων και επιλογών του ήρωα. Η μεταφορική διάσταση ενισχύεται μέσω της σταθερής αναφοράς στο σωματικό χαρακτηριστικό ως στοιχείο που διαφοροποιεί τον ήρωα.

5.2.3 Οπτική υλοποίηση της μεταφοράς

Σε εικονιστικό επίπεδο, η μεταφορική χαρτογράφηση εμφανίζεται με διαφορετική μορφή στα δύο έργα.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η συναισθηματική εμπειρία αποδίδεται ως εξωτερικευμένη μορφή, η οποία συνυπάρχει με την ηρωίδα στον ίδιο χωρικό άξονα. Η μορφή αυτή εμφανίζεται αρχικά περιορισμένη σε μέγεθος και τοποθετημένη σε σχετική απόσταση από το σώμα της ηρωίδας. Σε μεταγενέστερα δισέλιδα, το μέγεθός της αυξάνεται σταδιακά, ενώ παράλληλα μειώνεται η απόστασή της από τον κεντρικό χαρακτήρα. Σε ορισμένες σκηνές, η μορφή καταλαμβάνει σημαντικό τμήμα του εικονιστικού πεδίου.

Αντίθετα, στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, το μεταφορικό στοιχείο είναι οργανικά συνδεδεμένο με το σώμα του ήρωα. Δεν λειτουργεί ως ξεχωριστή οντότητα στον χώρο, αλλά ως μόνιμο σωματικό χαρακτηριστικό. Στο πλαίσιο της κριτικής πρόσληψης, αντίστοιχες αναγνώσεις επισημαίνουν ότι το στοιχείο αυτό λειτουργεί ως σταθερός φορέας της εμπειρίας της διαφορετικότητας (Get Kids Into Books, 2017). Οι μεταβολές δεν αφορούν το μέγεθος ή τη μορφή του στοιχείου, αλλά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται στο εικονιστικό πεδίο: πλήρως ορατό, μερικώς καλυμμένο ή εντελώς αποκρυμμένο.

5.2.4 Χρωματική και χωρική απόδοση

Η χρωματική απόδοση του συναισθήματος παρουσιάζει επίσης διαφοροποιήσεις.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η μεταφορική οντότητα αποδίδεται με χρωματική ένταση που διαφοροποιείται από το υπόλοιπο περιβάλλον. Η αντίθεση αυτή ενισχύει τη διακριτότητα της μορφής. Σε δισέλιδα αυξημένης έντασης, η χρωματική παρουσία της οντότητας γίνεται εντονότερη, ενώ ο υπόλοιπος εικονιστικός χώρος εμφανίζεται λιγότερο κορεσμένος.

Ενώ στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, τα φτερά ενσωματώνονται χρωματικά στο σώμα του ήρωα και στο περιβάλλον του. Δεν επισημαίνεται αντίστοιχη κλιμάκωση χρωματικής έντασης. Η διαφοροποίηση διαπιστώνεται κυρίως στη χωρική τοποθέτηση του χαρακτήρα: σε σκηνές απόκρυψης, ο ήρωας τοποθετείται συχνά σε περιφερειακές θέσεις του κάδρου ή σε στάσεις σώματος που υποδηλώνουν συστολή.

5.2.5 Μεταβολές κατά την εξέλιξη της αφήγησης

Η πορεία της μεταφορικής μορφής ακολουθεί διαφορετικό μοτίβο σε κάθε βιβλίο.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, καταγράφεται σαφής δυναμική μεταβολής. Η οντότητα εμφανίζεται, αυξάνεται, κορυφώνεται ως προς το μέγεθος και στη συνέχεια μειώνεται. Οι μεταβολές αυτές κατανέμονται σε διαδοχικά δισέλιδα και συνδέονται με συγκεκριμένα σημεία της πλοκής.

Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, το μεταφορικό στοιχείο δεν μεταβάλλεται ως προς τη φυσική του διάσταση. Η μεταβολή αφορά τη στάση του ήρωα απέναντί του και τον τρόπο παρουσίας του στο κοινωνικό πλαίσιο της αφήγησης. Στα πρώτα δισέλιδα κυριαρχεί η συστηματική απόκρυψη, ενώ σε μεταγενέστερα δισέλιδα το χαρακτηριστικό καθίσταται πλήρως ορατό.

5.2.6 Συγκριτική αποτύπωση μορφών μεταφοράς

Τα δεδομένα του Συνοπτικού Πίνακα 2 δείχνουν ότι και στα δύο βιβλία εφαρμόζεται η στρατηγική της συγκεκριμενοποίησης του συναισθήματος. Ωστόσο, η μορφή της μεταφοράς διαφοροποιείται.

Στην πρώτη περίπτωση, το συναισθήμα λειτουργεί ως εξωτερική, διακριτή οντότητα που αλληλεπιδρά χωρικά με τον χαρακτήρα. Στη δεύτερη περίπτωση, το συναισθήμα αποδίδεται μέσω ενσωματωμένου σωματικού χαρακτηριστικού που αποτελεί μόνιμο μέρος της φυσικής παρουσίας του ήρωα.

Η διαφορά αυτή αντανακλάται:

- στη χωρική διάταξη των μορφών,
- στον τρόπο κλιμάκωσης της έντασης,
- στη μεταβολή ή μη της φυσικής διάστασης του μεταφορικού στοιχείου,
- στον βαθμό διακριτότητας της συναισθηματικής μορφής από το υπόλοιπο εικονιστικό περιβάλλον.

5.2.7 Συνοπτική καταγραφή

Συνολικά, τα ευρήματα δείχνουν ότι και στα δύο εικονοβιβλία η μεταφορική χαρτογράφηση αποτελεί κεντρικό αφηγηματικό μηχανισμό. Το συναίσθημα αποκτά υλική, ορατή μορφή και εντάσσεται ενεργά στη δραματουργική εξέλιξη. Παρά την κοινή στρατηγική συγκεκριμενοποίησης, η μορφή υλοποίησης διαφοροποιείται: εξωτερικευμένη οντότητα με δυναμική κλιμάκωση στη μία περίπτωση, ενσωματωμένο σωματικό χαρακτηριστικό με μεταβολή ορατότητας στην άλλη.

5.3 ΕΕ3 – Κατασκευή χαρακτήρων και απόδοση εσωτερικότητας

Η παρούσα υποενότητα παρουσιάζει τα ευρήματα που προέκυψαν σχετικά με τη συγκρότηση των παιδικών χαρακτήρων και την απόδοση της εσωτερικής τους εμπειρίας. Η καταγραφή ακολούθησε τη διάρθρωση του δισέλιδου και βασίστηκε στις ρουμπρίκες του τρίτου άξονα, οι οποίες αφορούν λεκτικά και εικονιστικά μέσα κατασκευής εσωτερικότητας.

5.3.1 Γενικά χαρακτηριστικά συγκρότησης του παιδικού υποκειμένου

Και στα δύο βιβλία, ο κεντρικός χαρακτήρας αποτελεί τον κύριο φορέα της αφηγηματικής εξέλιξης. Η αφήγηση οργανώνεται γύρω από τη δική του εμπειρία και η εσωτερική του κατάσταση αναδεικνύεται ως βασικός άξονας της πλοκής.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ηρωίδα παρουσιάζεται αρχικά ως κοινωνικά ενταγμένη και ενεργή. Η εσωτερική της μεταβολή καταγράφεται σταδιακά μέσω αλλαγών στη συμπεριφορά, στη στάση σώματος και στη χωρική της τοποθέτηση. Η εσωτερικότητα προβάλλεται κυρίως μέσα από την αλληλεπίδραση της ηρωίδας με τη μεταφορική οντότητα της ανησυχίας.

Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, ο ήρωας συγκροτείται εξ αρχής γύρω από το στοιχείο της ιδιαιτερότητας. Η εσωτερική του εμπειρία αποτυπώνεται μέσα από τις στρατηγικές απόκρυψης και διαχείρισης του σωματικού χαρακτηριστικού. Η

κατασκευή του χαρακτήρα οργανώνεται γύρω από τη στάση του απέναντι στο στοιχείο που τον διαφοροποιεί.

5.3.2 Λεκτική απόδοση σκέψεων και συναισθημάτων

Σε λεκτικό επίπεδο, η εσωτερικότητα αποδίδεται με διαφορετική ένταση στα δύο έργα.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, καταγράφονται άμεσες αναφορές στην ψυχική κατάσταση της ηρωίδας. Η αφήγηση περιλαμβάνει διατυπώσεις που δηλώνουν μεταβολή διάθεσης, ανησυχία, αποστασιοποίηση ή δυσκολία συγκέντρωσης. Οι λεκτικές αναφορές κατανέμονται σε διαδοχικά δισέλιδα, με μεγαλύτερη συχνότητα στο κεντρικό τμήμα της αφήγησης, όπου η ένταση κορυφώνεται.

Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, οι λεκτικές αναφορές στην εσωτερική κατάσταση είναι λιγότερο άμεσες. Η ψυχική εμπειρία του ήρωα προκύπτει κυρίως μέσω περιγραφής πράξεων (κρύβει, αποφεύγει, δοκιμάζει να καλύψει) και λιγότερο μέσω ρητής ονομασίας συναισθημάτων. Η αυτοαντίληψη του χαρακτήρα διαφαίνεται μέσα από τις επιλογές του και όχι μέσω εκτεταμένης εσωτερικής αφήγησης.

5.3.3 Εκφράσεις προσώπου και στάσεις σώματος

Σε εικονιστικό επίπεδο, η απόδοση της εσωτερικότητας βασίζεται έντονα στη μη λεκτική έκφραση.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, καταγράφεται σαφής μεταβολή στις εκφράσεις προσώπου της ηρωίδας κατά την εξέλιξη της αφήγησης. Στα αρχικά δισέλιδα κυριαρχούν ανοιχτές εκφράσεις και ευθυτενής στάση σώματος. Με την εμφάνιση και την αύξηση της ανησυχίας, καταγράφονται σκυφτή στάση, μειωμένη οπτική επαφή και περιορισμένες κινήσεις. Η σωματική συστολή εμφανίζεται κυρίως στο μεσαίο τμήμα της αφήγησης.

Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η σωματική έκφραση αποτελεί βασικό μέσο απόδοσης εσωτερικής έντασης. Ο ήρωας απεικονίζεται συχνά με κλειστή στάση σώματος, ώμους ελαφρώς κυρτωμένους και βλέμμα στραμμένο προς τα κάτω σε σκηνές απόκρυψης. Σε μεταγενέστερα δισέλιδα, η στάση του χαρακτήρα μεταβάλλεται, με περισσότερο ανοιχτή τοποθέτηση του σώματος στον εικονιστικό χώρο.

5.3.4 Χωρική τοποθέτηση και κεντρικότητα

Η θέση του χαρακτήρα στο εικονιστικό πεδίο λειτουργεί ως πρόσθετος δείκτης απόδοσης εσωτερικότητας.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ηρωίδα εμφανίζεται αρχικά σε κεντρική θέση εντός του κάδρου. Καθώς εξελίσσεται η αφήγηση, σε ορισμένα δισέλιδα μετατοπίζεται προς τα άκρα της σελίδας ή τοποθετείται σε συνθέσεις όπου η μεταφορική οντότητα καταλαμβάνει μεγαλύτερο τμήμα του οπτικού χώρου. Η σχετική μείωση κεντρικότητας καταγράφεται κυρίως στο σημείο κορύφωσης.

Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η χωρική τοποθέτηση διαφοροποιείται ανάλογα με τη στρατηγική του ήρωα. Σε σκηνές απόκρυψης, ο χαρακτήρας συχνά απεικονίζεται σε πλάγιες θέσεις ή εν μέρει καλυμμένος από αντικείμενα του περιβάλλοντος. Σε σκηνές αποδοχής, η παρουσία του στο κέντρο του κάδρου γίνεται συχνότερη.

5.3.5 Σχέση με δευτερεύοντες χαρακτήρες

Η κοινωνική διάσταση της εσωτερικής εμπειρίας αποτυπώνεται μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλα πρόσωπα.

Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, οι δευτερεύοντες χαρακτήρες εμφανίζονται σε σκηνές σχολικής ή κοινωνικής δραστηριότητας. Η ηρωίδα, σε ορισμένα δισέλιδα, απεικονίζεται αποστασιοποιημένη από την ομάδα, είτε μέσω φυσικής απόστασης είτε μέσω διαφορετικής στάσης σώματος. Η διάκριση αυτή εντοπίζεται κυρίως σε σκηνές όπου η ανησυχία έχει ήδη αυξηθεί σε μέγεθος.

Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η παρουσία άλλων παιδιών λειτουργεί ως πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδεικνύεται η στάση του ήρωα απέναντι στα φτερά του. Η εσωτερική του εμπειρία αποτυπώνεται έμμεσα μέσω της σύγκρισης με τις στάσεις των άλλων χαρακτήρων.

5.3.6 Μεταβολή του χαρακτήρα κατά την εξέλιξη

Και στα δύο βιβλία καταγράφεται μεταβολή στον τρόπο παρουσίασης του χαρακτήρα από την αρχή έως το τέλος της αφήγησης.

Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ηρωίδα μεταβαίνει από κατάσταση λειτουργικής καθημερινότητας σε περίοδο έντονης εσωτερικής επιβάρυνσης και στη συνέχεια σε σταδιακή επαναφορά. Η μεταβολή αποτυπώνεται τόσο λεκτικά όσο και εικονιστικά, με διαφοροποίηση στη στάση σώματος, στην κεντρικότητα και στην έκφραση.

Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η μεταβολή αφορά κυρίως τη στάση του ήρωα απέναντι στο χαρακτηριστικό του. Η αλλαγή δεν συνοδεύεται από φυσική μεταμόρφωση του στοιχείου, αλλά από διαφοροποίηση στον τρόπο παρουσίασής του στον εικονιστικό χώρο.

5.3.7 Συνοπτική καταγραφή

Τα δεδομένα του Συνοπτικού Πίνακα 3 υποδεικνύουν ότι η κατασκευή της εσωτερικότητας στα δύο βιβλία βασίζεται σε συνδυασμό λεκτικών αναφορών και εικονιστικών δεικτών. Στην πρώτη περίπτωση, η εσωτερική εμπειρία αποδίδεται συχνότερα μέσω ρητών λεκτικών διατυπώσεων και οπτικής συρρίκνωσης του χαρακτήρα. Στη δεύτερη περίπτωση, η εσωτερικότητα αποτυπώνεται κυρίως μέσω σωματικών στάσεων, χωρικής τοποθέτησης και στρατηγικών απόκρυψης.

Και στα δύο έργα, η εξέλιξη της εσωτερικής εμπειρίας καταγράφεται σταδιακά και κατανέμεται σε διαδοχικά δισέλιδα, με σαφή διαφοροποίηση μεταξύ αρχικού, κεντρικού και τελικού τμήματος της αφήγησης.

5.4 ΕΕ4 – Αλληλεπίδραση κειμένου και εικόνας: Η πολυτροπική συγκρότηση του νοήματος

Η παρούσα υποενότητα παρουσιάζει τα ευρήματα σχετικά με τον τρόπο που το λεκτικό και το εικονιστικό επίπεδο συνεργάζονται για τη συγκρότηση νοήματος σε κάθε δισέλιδο. Η ανάλυση ακολουθεί τις ρουμπρίκες του τέταρτου άξονα (Σχέση λόγου–εικόνας και εικαστική οργάνωση κειμένου) και οργανώνεται με βάση τη συστηματική παρατήρηση σε όλα τα δισέλιδα των δύο βιβλίων.

5.4.1 Σχέση λόγου–εικόνας: συμπληρωματική, επαναληπτική, διευρυντική/αντιστικτική

Η ανάλυση ανέδειξε τρεις βασικές μορφές σχέσης μεταξύ κειμένου και εικόνας:

1. Συμπληρωματική σχέση: η εικόνα επεκτείνει ή διευρύνει τις πληροφορίες που παρέχει το κείμενο.

- Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η εικόνα εμφανίζει την ανησυχία ως οντότητα που κινείται στο χώρο ή μεταβάλλει μέγεθος, δίνοντας επιπλέον πληροφορίες πέρα από την αφηγηματική πρόταση.

- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εικόνα προσθέτει στοιχεία στην αλληλεπίδραση του ήρωα με το περιβάλλον και την κοινωνία, δείχνοντας τις προσπάθειες απόκρυψης ή αποδοχής.

2. Επαναληπτική σχέση: εικόνα και κείμενο μεταδίδουν παρόμοια πληροφορία, ενισχύοντας την αναγνωσιμότητα.

- Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η φράση που περιγράφει την ανησυχία συνοδεύεται από αντίστοιχη εικόνα όπου το κουβάρι εμφανίζεται σε όλο το οπτικό πεδίο.
- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, οι λεκτικές αναφορές στην αίσθηση διαφορετικότητας επαναλαμβάνονται από τις εικόνες που δείχνουν τον ήρωα να καλύπτει ή να κρύβει τα φτερά.

3. Διευρυντική/αντιστικτική σχέση: η εικόνα εισάγει διαφοροποιημένη πληροφορία ή αντιστιβάζει το κείμενο

- Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, κάποιες σελίδες παρουσιάζουν τη μεταφορική οντότητα της ανησυχίας να κυριαρχεί οπτικά, ενώ το κείμενο αναφέρει απλά μια ήπια συναισθηματική μεταβολή.
- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, οι εικόνες δείχνουν τη στάση του ήρωα απέναντι στο περιβάλλον, ενώ το κείμενο δίνει μόνο περιγραφή των σκέψεων του, δημιουργώντας μια διακριτή αντιστιβατική πληροφορία.

Η συχνότητα των τριών τύπων σχέσης ποικίλει κατά μήκος της αφήγησης, με τις συμπληρωματικές σχέσεις να κυριαρχούν στο μέσο της πλοκής, όπου η ένταση του συναισθήματος κορυφώνεται, και τις επαναληπτικές να εμφανίζονται σε εισαγωγικά και κατακλιμακωτικά τμήματα.

5.4.2 Εικαστική οργάνωση του κειμένου

Η θέση και η μορφοποίηση του λεκτικού υλικού συμβάλλουν στην αλληλεπίδραση με την εικόνα και την ενίσχυση της συγκρότησης του νοήματος.

Α) Θέση και ένταξη στη σελίδα

- Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, το κείμενο συνήθως τοποθετείται στην κορυφή ή στο κάτω μέρος της σελίδας, αφήνοντας χώρο για την αναπαράσταση

της ανησυχίας ως οπτική οντότητα. Η χωρική απόσταση του κειμένου από την εικόνα μεταβάλλεται σε συνάρτηση με την κλιμάκωση του συναισθήματος.

- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, το κείμενο εντάσσεται συχνά κοντά στον ήρωα ή αλληλεπιδρά με τα φτερά (π.χ. γύρω ή επάνω από αυτά), ενισχύοντας τη σύνδεση λεκτικού και εικονιστικού επιπέδου.

B) Τυπογραφικά χαρακτηριστικά

- Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η τυπογραφία είναι ομοιόμορφη, με διακριτικές διαφοροποιήσεις σε ένταση ή μέγεθος γραμματοσειράς για να επισημάνει κορυφώσεις.
- Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η τυπογραφία παραμένει σταθερή, χωρίς εμφανείς τονισμούς, με την οπτική έμφαση να μεταφέρεται κυρίως στην εικόνα.

Γ) Οπτική ισορροπία λεκτικού και εικονιστικού

- Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ισορροπία κυμαίνεται ανάλογα με την ένταση της ανησυχίας: όσο μεγαλώνει η οντότητα, τόσο περισσότερο περιορίζεται ο χώρος του κειμένου.
- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, το κείμενο και η εικόνα μοιράζονται σταθερά το χώρο, με το εικονιστικό στοιχείο να κυριαρχεί οπτικά, αλλά χωρίς να μειώνεται η αναγνωσιμότητα του κειμένου.

5.4.3 Συνδυασμός επιπέδων και βαθμός εξάρτησης

Η ανάλυση ανά δισέλιδο έδειξε ότι το νόημα σε κάθε βιβλίο προκύπτει από τον συνδυασμό λεκτικού και εικονιστικού υλικού, με διαφοροποιημένη εξάρτηση:

- Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η εικόνα συχνά αναδεικνύει πληροφορίες που δεν υπάρχουν στο κείμενο (π.χ. μέγεθος και θέση της ανησυχίας), γεγονός που υποδηλώνει ότι η κατανόηση του νοήματος προκύπτει από την ταυτόχρονη ανάγνωση των δύο επιπέδων.
- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εικονογράφηση υποστηρίζει κυρίως την αφήγηση του κειμένου, αλλά σε κρίσιμες στιγμές η εικόνα εισάγει επιπλέον στοιχεία, όπως η κρυμμένη θέση του ήρωα, που διαφοροποιούν την ανάγνωση.

Η πολυτροπική συγκρότηση νοήματος καταγράφεται ως δομημένη και επαναλαμβανόμενη στρατηγική σε όλο το μήκος των βιβλίων, με σαφή διαφοροποίηση ανάλογα με το είδος του συναισθήματος ή της δράσης που παρουσιάζεται.

5.4.4 Μεταβολές κατά την εξέλιξη της αφήγησης

- Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η σχέση κειμένου–εικόνας εμφανίζει δυναμική μεταβολή: αρχικά ισορροπημένη, στη μέση της αφήγησης η εικόνα κυριαρχεί οπτικά, ενώ το κείμενο παραμένει αναγκαίο για την κατανόηση λεπτομερειών. Στο τέλος, η ισορροπία αποκαθίσταται.
- Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η ισορροπία παραμένει σταθερή, με την συγκεκριμένη επιλογή να εμφανίζεται κυρίως στη θέση και στη σύνθεση του ήρωα στο χώρο, σε σχέση με άλλους χαρακτήρες και αντικείμενα.

5.4.5 Συνοπτική καταγραφή

Σύμφωνα με τον Συνοπτικό Πίνακα 4, και στα δύο έργα διαπιστώνεται ότι:

- Το λεκτικό και εικονιστικό επίπεδο συνδιαμορφώνει το νόημα, με διαφορετικούς βαθμούς εξάρτησης.
- Παρατηρούνται τρεις τύποι σχέσης λόγου–εικόνας: συμπληρωματική, επαναληπτική και διευρυντική/αντιστικτική.
- Η θέση, τυπογραφία και χωρική τοποθέτηση του κειμένου επηρεάζουν την οπτική παρουσίαση των συναισθημάτων.
- Η εξέλιξη της αφήγησης εμφανίζει μεταβολές στην πολυτροπική συγκρότηση, ανάλογα με την ένταση του συναισθήματος ή τη δραματουργική κορύφωση.

Συνολικά, τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι η πολυτροπική συγκρότηση του νοήματος αναδεικνύεται ως βασικός μηχανισμός διαχείρισης αφηρημένων συναισθημάτων, με διαφοροποιήσεις που εξαρτώνται από το είδος του συναισθήματος και το χαρακτήρα του κεντρικού ήρωα.

Συνοπτικός Πίνακας 1 – ΕΕ1: Κατηγορίες λεκτικών και εικονιστικών μέσων

Κατηγορία μέσων	<i>Η ανησυχία της Ρούμπι</i>	<i>Τα φτερά του Νόρμαν</i>
Μεγέθυνση εικονιστικού στοιχείου	Σταδιακή αύξηση μεγέθους της ανησυχίας σε διαδοχικά δισέλιδα	Σταθερό μέγεθος φτερών, μεταβολή στη στάση και την ορατότητα

Αφηγηματική φωνή	Τρίτος ενικός αφηγητής, με εστίαση στη Ρούμπι	Τρίτος ενικός αφηγητής, με εστίαση στον Νόρμαν
Δομή πλοκής	Σαφής αρχή, κορύφωση μέσω μεγέθυνσης ανησυχίας, επίλυση με μείωση/αποδοχή	Αρχή με απόκρυψη, κορύφωση σε δημόσια αποκάλυψη φτερών, επίλυση με αποδοχή
Χρονική οργάνωση	Κυρίως γραμμική, με στιγμιαίες επιβραδύνσεις για ένταση	Γραμμική, με σταδιακή αποκάλυψη και επαναλήψεις για ανάδειξη διαφορετικότητας
Λεκτικές επιλογές συναισθήματος	Χρήση επιθέτων, επιρρημάτων, ρημάτων που δηλώνουν φόβο, άγχος, ανησυχία	Χρήση λέξεων που δηλώνουν ντροπή, αμηχανία, διαφορετικότητα
Επαναλήψεις / εμφατικές διατυπώσεις	Επανάληψη λέξεων όπως «ανησυχία», «βαρύ», «κουβάρι» για ενίσχυση του συναισθήματος	Επανάληψη λέξεων όπως «φτερά», «κρυφά», «κοιτάζει» για ενίσχυση της αφηγηματικής λειτουργίας
Οπτική απόδοση εξέλιξης	Αλλαγές μεγέθους, θέσης και κίνησης της ανησυχίας	Στάση σώματος, θέση, κεντρικότητα ήρωα, ορατότητα φτερών
Μεταβολές σύνθεσης / δραματουργική ένταση	Διαφοροποίηση του χώρου γύρω από την ηρωίδα, χρωματικές εντάσεις	Προσαρμογή προοπτικής, κεντρικότητα χαρακτήρα, φωτισμός για ένταση
Χρήση κλίμακας / προοπτικής / χώρου	Ανησυχία μεγαλώνει στο πρώτο πλάνο, ηρωίδα περιορισμένη στο χώρο	Φτερά προβάλλουν τη διαφορετικότητα, χώροι διαμορφώνονται ανάλογα
Ρυθμός εναλλαγής εικόνων	Σταδιακή ένταση, πιο συχνές αλλαγές στις κορυφώσεις	Σταθερότερος ρυθμός, με οπτική ένταση στις σημαντικές αφηγηματικές στιγμές

Συνοπτικός Πίνακας 2 – ΕΕ2: Μορφές μεταφορικής χαρτογράφησης

Μορφή μεταφοράς	<i>Η ανησυχία της Ρούμπι</i>	<i>Τα φτερά του Νόρμαν</i>
Συναίσθημα ως οντότητα	Ανησυχία εμφανίζεται ως υλικό αντικείμενο / κουβάρι, αλλάζει μέγεθος και θέση	Διαφορετικότητα αποδίδεται ως σωματικό χαρακτηριστικό (φτερά), συνδεδεμένα με καθημερινή συμπεριφορά
Συναίσθημα ως βάρος/περιορισμός	Το κουβάρι περιορίζει τη σωματική ελευθερία της ηρώδας	Τα φτερά κρύβουν τον ήρωα, περιορίζοντας την ορατότητά του
Συναίσθημα ως αλληλεπίδραση με το περιβάλλον	Η οντότητα επηρεάζει άμεσα τις δραστηριότητες και τις κινήσεις της Ρούμπι	Η παρουσία των φτερών καθορίζει την κοινωνική αλληλεπίδραση και το παιχνίδι με άλλους χαρακτήρες

Συνοπτικός Πίνακας 3 – ΕΕ3: Στρατηγικές φανταστικού και ψυχολογικού ρεαλισμού

Στρατηγική	<i>Η ανησυχία της Ρούμπι</i>	<i>Τα φτερά του Νόρμαν</i>
Ορατοποίηση εσωτερικής εμπειρίας	Η ανησυχία εμφανίζεται ως φανταστική οντότητα που επηρεάζει καθημερινότητα	Φανταστικό στοιχείο ενσωματωμένο στο σώμα του ήρωα, σταδιακά καθοριστικό
Συναισθηματική προσωποποίηση	Η οντότητα αλληλεπιδρά με τη Ρούμπι, φαίνεται να «κινείται» μαζί της	Τα φτερά ενισχύουν το αίσθημα διαφορετικότητας, αλληλεπιδρώντας με τις κινήσεις και στάσεις του ήρωα

Οπτικοποίηση ψυχολογικού ρεαλισμού	Μέγεθος, θέση και κινητικότητα της ανησυχίας απεικονίζουν συναισθηματική ένταση	Στάση σώματος, έκφραση και θέση του ήρωα υποδηλώνουν συναισθηματική κατάσταση

**Συνοπτικός Πίνακας 4 – ΕΕ4: Λειτουργίες αναγνωσιμότητας / Πολυτροπική
συγκρότηση νοήματος**

Λειτουργία / μηχανισμός	<i>Η ανησυχία της Ρούμπι</i>	<i>Τα φτερά του Νόρμαν</i>
Συμπληρωματική σχέση	Εικόνα επεκτείνει πληροφορίες που δίνει το κείμενο (μεγέθη και κίνηση ανησυχίας)	Εικόνα δείχνει αλληλεπίδραση ήρωα με περιβάλλον, πέρα από το κείμενο
Επαναληπτική σχέση	Κείμενο και εικόνα μεταδίδουν παρόμοια πληροφορία για την ανησυχία	Κείμενο και εικόνα επαναλαμβάνουν την αίσθηση απόκρυψης / διαφορετικότητας
Διευρυντική / αντιστικτική σχέση	Οπτική κυριαρχία της ανησυχίας διαφοροποιεί πληροφορία από το κείμενο	Η θέση και στάση των φτερών δίνει διαφορετική πληροφορία από τις λεκτικές αναφορές
Θέση και ένταξη του κειμένου	Κείμενο τοποθετείται στις άκρες του δισέλιδου, αφήνοντας χώρο για την οντότητα	Κείμενο εντάσσεται κοντά στον ήρωα ή γύρω από τα φτερά
Τυπογραφικά χαρακτηριστικά	Ομοιόμορφα, με μικρές διαφοροποιήσεις για ένταση	Σταθερή τυπογραφία, έμφαση κυρίως στην εικόνα
Οπτική ισορροπία	Εξαρτάται από μέγεθος ανησυχίας, εικόνα κυριαρχεί σε κορυφώσεις	Σταθερή τυπογραφία, έμφαση κυρίως στην εικόνα

Κεφάλαιο - Ευρήματα και Συζήτηση

ι. Παρουσίαση ευρημάτων

Η ανάλυση των δύο εικονοβιβλίων *Η ανησυχία της Ρούμπι* και *Τα φτερά του Νόρμαν* οργανώθηκε γύρω από τέσσερις άξονες: την αφηγηματική οργάνωση, τη μεταφορική χαρτογράφηση συναισθημάτων, την κατασκευή χαρακτήρων και την πολυτροπική συγκρότηση νοήματος.

Ως προς την αφηγηματική οργάνωση, και τα δύο έργα ακολουθούν τετραμερή δομή: εισαγωγή της καθημερινότητας, εμφάνιση κρίσιμου στοιχείου, κλιμάκωση και επίλυση. Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η κλιμάκωση αποδίδεται μέσω της σταδιακής μεγέθυνσης της ανησυχίας ως εικονιστικής οντότητας. Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η ένταση προκύπτει από επαναλαμβανόμενες σκηνές απόκρυψης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Σχετικά με τη μεταφορική χαρτογράφηση, στο πρώτο βιβλίο το συναίσθημα της ανησυχίας αποδίδεται ως εξωτερικευμένη οντότητα με μεταβαλλόμενο μέγεθος, θέση και ένταση. Στο δεύτερο βιβλίο, το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ήρωα ενσωματώνεται στο σώμα του και διαφοροποιείται κυρίως ως προς την ορατότητά του.

Ως προς την κατασκευή χαρακτήρων, στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι* η εσωτερική εμπειρία αποδίδεται μέσω λεκτικών αναφορών και εικονιστικών δεικτών, όπως η μεταβολή της στάσης σώματος και η κεντρικότητα στον εικονιστικό χώρο. Στο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εσωτερικότητα προκύπτει κυρίως μέσα από σωματικές στάσεις, χωρική τοποθέτηση και πρακτικές απόκρυψης.

Τέλος, αναφορικά με την πολυτροπικότητα, στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι* η εικόνα συχνά επεκτείνει ή διαφοροποιεί το νόημα του κειμένου, ιδιαίτερα στις κορυφώσεις συναισθηματικής έντασης. Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εικόνα λειτουργεί κυρίως υποστηρικτικά προς το κείμενο, ενώ σε ορισμένα σημεία διαφοροποιεί την πληροφορία μέσω της στάσης και της θέσης του ήρωα. Η τυπογραφία και η χωρική διάταξη συμβάλλουν και στις δύο περιπτώσεις στη συγκρότηση του νοήματος.

ii. Συζήτηση

Η ανάλυση ανέδειξε διακριτά μοτίβα ως προς τον τρόπο με τον οποίο η αφήγηση, η εικόνα και το κείμενο συνεργάζονται για την απόδοση συναισθημάτων και κοινωνικών εμπειριών.

Ως προς τη δραματουργική εξέλιξη, η διαφοροποίηση των δύο έργων αναγνωρίζεται στον τρόπο συγκρότησης της έντασης. Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η ένταση οργανώνεται μέσω της οπτικής εξωτερίκευσης του συναισθήματος, με τη σταδιακή μεγέθυνση της ανησυχίας να λειτουργεί ως βασικός αφηγηματικός μηχανισμός. Η επιλογή αυτή ενισχύει τη βιωματική εμπλοκή του αναγνώστη, καθώς το συναίσθημα καθίσταται ορατό και απτό. Αντίθετα, στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η ένταση διαμορφώνεται μέσα από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και πρακτικές απόκρυψης, αναδεικνύοντας τον ρόλο του κοινωνικού πλαισίου στη συγκρότηση της εμπειρίας. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι η δραματουργική ένταση στα εικονοβιβλία μπορεί να συγκροτείται είτε μέσω οπτικών στρατηγικών είτε μέσω κοινωνικών σχέσεων, σε συμφωνία με τις θεωρητικές προσεγγίσεις της πολυτροπικότητας.

Στην ορατοποίηση των συναισθημάτων, το βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι* αξιοποιεί με ιδιαίτερα εμφανή τρόπο τη λογική της εννοιολογικής ή γνωστικής μεταφοράς. Η παρατήρηση αυτή συνάδει και με τη θέση της Παπαρούση (2008, σσ. 108–110), σύμφωνα με την οποία οι εννοιολογικές μεταφορές επιτρέπουν την κατανόηση αφηρημένων εμπειριών μέσω συγκεκριμένων και αισθητηριακά προσβάσιμων μορφών.

Σύμφωνα με τη θεωρία των Lakoff και Johnson (1980), οι αφηρημένες έννοιες και εμπειρίες γίνονται κατανοητές μέσω της χαρτογράφησής τους σε πιο συγκεκριμένα και αισθητηριακά προσβάσιμα πεδία εμπειρίας. Στο συγκεκριμένο εικονοβιβλίο, η ανησυχία παύει να αποτελεί μια αόρατη ψυχική κατάσταση και μετατρέπεται σε ορατή οντότητα με συγκεκριμένο μέγεθος, θέση και παρουσία στον εικονιστικό χώρο. Η στρατηγική αυτή επιτρέπει στο παιδί-αναγνώστη να αντιληφθεί ένα σύνθετο συναίσθημα μέσα από μια απτή και αναγνωρίσιμη μορφή, επιβεβαιώνοντας τη λειτουργία της μεταφοράς ως μηχανισμού συγκεκριμενοποίησης του αφηρημένου.

Αντίστοιχα, στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η διαφορετικότητα αποδίδεται μέσω ενός φανταστικού αλλά σωματοποιημένου χαρακτηριστικού, το οποίο λειτουργεί μεταφορικά ως έκφραση της ιδιαίτερης ταυτότητας του ήρωα. Η μεταφορά εδώ δεν

εξωτερικεύει ένα συναίσθημα με τον ίδιο τρόπο που συμβαίνει στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, αλλά συνδέει την εσωτερική εμπειρία με την κοινωνική ορατότητα και την αποδοχή από τους άλλους. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τις προσεγγίσεις του Kövecses (2017) σχετικά με τη μεταφορική οργάνωση της συναισθηματικής εμπειρίας, καθώς και με νεότερες μελέτες για την πολυτροπική μεταφορά στα εικονοβιβλία (Cheng et al., 2024), σύμφωνα με τις οποίες οι μεταφορικές χαρτογραφήσεις συγκροτούνται μέσα από τη συνεργασία λεκτικών και εικονιστικών πόρων. Παράλληλα, επιβεβαιώνονται οι θέσεις των Kümmerling-Meibauer & Meibauer (2013), ότι η οπτική μεταφορά αποτελεί βασικό μηχανισμό μέσω του οποίου τα σύγχρονα εικονοβιβλία καθιστούν κατανοητές σύνθετες ψυχολογικές και κοινωνικές εμπειρίες.

Ως προς την κατασκευή χαρακτήρων, τα δύο έργα προτείνουν διαφορετικές πολυτροπικές προσεγγίσεις. Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η εστίαση βρίσκεται στην εσωτερική ψυχολογική κατάσταση, η οποία αποδίδεται άμεσα μέσω συνδυασμού λεκτικών και εικονιστικών στοιχείων. Στο εικονοβιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εσωτερικότητα προκύπτει έμμεσα, μέσα από τη σχέση του χαρακτήρα με το κοινωνικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, το φανταστικό στοιχείο δεν λειτουργεί ως απομάκρυνση από τον ρεαλισμό, αλλά ως μηχανισμός απόδοσης της υποκειμενικής εμπειρίας: είτε ως εξωτερικευμένη οντότητα είτε ως ενσωματωμένο χαρακτηριστικό του σώματος. Η χρήση αυτή του φανταστικού συνάδει με προσεγγίσεις που αναγνωρίζουν τον ρόλο της εικονογράφησης ως μέσου κατανόησης σύνθετων συναισθηματικών καταστάσεων.

Αναφορικά με τη σχέση εικόνας και κειμένου της πολυτροπικής συγκρότησης, τα δύο βιβλία αξιοποιούν διαφορετικά τη σχέση εικόνας και κειμένου. Στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι*, η εικόνα έχει διευρυντικό και μετασηματιστικό ρόλο, ιδίως στις κορυφώσεις, όπου προσφέρει πληροφορίες που δεν αποδίδονται πλήρως λεκτικά. Στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν*, η εικόνα λειτουργεί κυρίως υποστηρικτικά, ενισχύοντας την κατανόηση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Η παρατήρηση αυτή συνάδει με τη θέση του Nodelman (2009) ότι η εικόνα στα εικονοβιβλία συχνά αναλαμβάνει να μεταδώσει πληροφορίες που δεν εκφράζονται πλήρως μέσω του λεκτικού κειμένου, επεκτείνοντας έτσι τις δυνατότητες της αφήγησης και της ερμηνείας (Nodelman, 2009, σσ. 165–167).

Η διαφορετική αξιοποίηση των σημειωτικών πόρων καταδεικνύει ότι η πολυτροπικότητα δεν αποτελεί ενιαία στρατηγική, αλλά προσαρμόζεται στους στόχους κάθε αφήγησης (Kress & van Leeuwen, 2010).

Η παρατήρηση αυτή συνδέεται με γνωσιακές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας, οι οποίες αντιμετωπίζουν τον αναγνώστη ως ενεργό συνδιαμορφωτή του νοήματος. Η κατανόηση ενός λογοτεχνικού κειμένου προϋποθέτει την ενεργοποίηση γνώσεων, εμπειριών και γνωστικών σχημάτων, μέσω των οποίων ο αναγνώστης ερμηνεύει τις πληροφορίες που του παρέχονται. Στην περίπτωση των δύο εικονοβιβλίων, η συνεργασία εικόνας και κειμένου δεν μεταδίδει απλώς έτοιμα νοήματα, αλλά καλεί το παιδί-αναγνώστη να συμμετάσχει ενεργά στην κατασκευή και κατανόηση των συναισθηματικών εμπειριών που αναπαρίστανται (Κιοσσές, 2010, σ.7).

Η διαφοροποίηση αυτή επηρεάζει και τον τρόπο με τον οποίο το παιδί-αναγνώστης προσεγγίζει και ερμηνεύει το περιεχόμενο των δύο εικονοβιβλίων. Όπως επισημαίνει η Οικονομίδου (2016), τα σύγχρονα εικονοβιβλία προϋποθέτουν έναν ενεργό αναγνώστη, ο οποίος καλείται να συνδέσει πληροφορίες που προέρχονται από διαφορετικούς σημειωτικούς πόρους και να συμμετάσχει ενεργά στην κατασκευή του νοήματος. Στην περίπτωση των δύο έργων του Percival, η κατανόηση των συναισθηματικών εμπειριών δεν προκύπτει αποκλειστικά από το λεκτικό κείμενο ή την εικόνα ξεχωριστά, αλλά από τη δυναμική αλληλεπίδρασή τους και από την ερμηνευτική συμμετοχή του παιδιού-αναγνώστη.

Συνολικά, η σύγκριση των δύο έργων αναδεικνύει δύο συμπληρωματικές στρατηγικές: αφενός την εξωτερικευμένη, βιωματική προσέγγιση της εσωτερικής εμπειρίας και αφετέρου την κοινωνικά ενταγμένη προσέγγιση της διαφορετικότητας. Οι στρατηγικές αυτές δεν αξιολογούνται ιεραρχικά, αλλά αντανακλούν διαφορετικούς τρόπους κατανόησης των συναισθημάτων και της παιδικής εμπειρίας.

iii. Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι η αναπαράσταση συναισθημάτων στα παιδικά εικονοβιβλία διαφοροποιείται ανάλογα με τον αφηγηματικό και παιδαγωγικό στόχο κάθε έργου. Στο εικονοβιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμπι* κυριαρχεί η εξωτερικευμένη και δυναμική απεικόνιση της εσωτερικής εμπειρίας, ενώ στο βιβλίο *Τα φτερά του Νόρμαν* δίνεται έμφαση στη σωματοποιημένη και κοινωνικά ενταγμένη διάσταση της διαφορετικότητας.

Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν τον καθοριστικό ρόλο της πολυτροπικότητας, καθώς η αλληλεπίδραση εικόνας και κειμένου επιτρέπει την ορατοποίηση αφηρημένων συναισθημάτων και ενισχύει την κατανόησή τους. Η διαπίστωση αυτή συμφωνεί με τη θεωρητική θέση του Nodelman (2009) ότι το νόημα στα εικονοβιβλία αναδύεται από τη δυναμική αλληλεπίδραση λεκτικών και οπτικών στοιχείων και όχι από τη μεμονωμένη λειτουργία καθενός από αυτά (Nodelman, 2009, σσ. 79–81).

Παράλληλα, επιβεβαιώνεται η σημασία της εννοιολογικής μεταφοράς ως βασικού μηχανισμού μέσω του οποίου τα εικονοβιβλία μετασχηματίζουν αφηρημένες συναισθηματικές εμπειρίες σε ορατές και νοηματικά προσβάσιμες μορφές. Η αξιοποίηση μεταφορικών χαρτογραφήσεων, τόσο στο βιβλίο *Η ανησυχία της Ρούμι* όσο και στο *Τα φτερά του Νόρμαν*, αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η εικόνα και το κείμενο συνεργάζονται για την κατανόηση σύνθετων ψυχολογικών και κοινωνικών εμπειριών. Επιπλέον, τονίζεται ότι διαφορετικές εικονιστικές στρατηγικές μπορούν να υποστηρίξουν είτε τη βιωματική αναγνώριση συναισθημάτων είτε την ανάπτυξη κοινωνικής ενσυναίσθησης.

Η μελέτη περιορίζεται στην ανάλυση δύο έργων και βασίζεται σε ποιοτική προσέγγιση, γεγονός που δεν επιτρέπει γενικεύσεις. Μελλοντικές έρευνες μπορούν να επεκτείνουν το δείγμα και να διερευνήσουν την αναγνωστική πρόσληψη από παιδιά διαφορετικών ηλικιακών ομάδων.

Συνολικά, η έρευνα υποδεικνύει ότι τα παιδικά εικονοβιβλία λειτουργούν ως σύνθετα πολυτροπικά συστήματα, μέσω των οποίων τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν τόσο την εσωτερική όσο και την κοινωνική διάσταση των συναισθημάτων.

v. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης ανοίγουν προοπτικές για περαιτέρω διερεύνηση σε πολλαπλά επίπεδα, σχετικά με τη λειτουργία των αφηγηματικών και εικονογραφικών μέσων, καθώς και τον ρόλο της πολυτροπικότητας στην κατανόηση συναισθημάτων και κοινωνικών εμπειριών.

Αρχικά, η ανάλυση περιορίστηκε σε δύο επιλεγμένα εικονοβιβλία. Η επέκταση του δείγματος σε περισσότερα έργα ή σε ολόκληρες σειρές των ίδιων δημιουργών θα μπορούσε να αναδείξει επαναλαμβανόμενα μοτίβα αφηγηματικών και πολυτροπικών στρατηγικών, επιτρέποντας τη διατύπωση πιο γενικεύσιμων συμπερασμάτων.

Επιπλέον, πειραματικές ή ποιοτικές έρευνες που διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τα συναισθήματα, τη διαφορετικότητα και την αφηγηματική δομή θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν και να ελέγξουν τα πορίσματα της παρούσας μελέτης. Τέτοιες προσεγγίσεις θα συνέδεαν την ανάλυση των κειμένων με τις πραγματικές αναγνωστικές εμπειρίες των παιδιών, ενισχύοντας την παιδαγωγική διάσταση των ευρημάτων.

Τέλος, η συγκριτική εξέταση με άλλα έργα παιδικής λογοτεχνίας, ελληνικής ή διεθνούς προέλευσης, θα μπορούσε να αναδείξει διαφορετικές αφηγηματικές και εικονογραφικές τεχνικές στην απόδοση συναισθημάτων και κοινωνικών εμπειριών. Μια τέτοια διαθεματική προσέγγιση θα προσέφερε πληρέστερη εικόνα των μηχανισμών πολυτροπικής αφήγησης και θα επέτρεπε τη σύνδεση με ευρύτερα θεωρητικά και παιδαγωγικά πλαίσια.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Πρωτογενείς Πηγές

Percival, T. (2019). *Η ανησυχία της Ρούμπι (Ruby's Worry)*. Ψυχογιός.

Percival, T. (2019). *Τα φτερά του Νόρμαν (Perfectly Norman)*. Ψυχογιός.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Amaral, M. P. L. do, Silva, H. A. L. da, & Baptista, M. C. (2024). Children's picturebook as polyphonic cultural object. *Bakhtiniana: Revista de Estudos do Discurso*, 19(3), e64065. <https://doi.org/10.1590/2176-4573e64065>

Barthes, R. (1977). The rhetoric of the image. *Image, music, text* (S. Heath, Trans., pp. 32–51). Hill and Wang.

Bateman, J. A. (2014). *Text and image: A critical introduction to the visual/verbal divide*. Routledge.

Biswas, A. (2025). The journey within: Magic realism in children's literature as a metaphor for self-discovery. *The Academic-International Journal of Multidisciplinary Research*, 3(1), 664–674. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14849619>

Bucks County Free Library. (2023, May 18). *Picture books to help kids with anxiety*. <https://buckslib.org/picture-books-to-help-kids-with-anxiety/>

Chen, J. (2024). Analysis of multimodal metaphor and values representation in children's picture books. *International Journal of Education and Humanities*, 15(3), 47–50. <https://doi.org/10.54097/zw1t3y94>

- Cheng, L. M. Y., Powell, S. J., & Davis, B. (2025). Critical multimodal literacy: An analysis of young children's picture books about refugees. *International Journal of Early Childhood*, 57(3), 875–901. <https://doi.org/10.1007/s13158-025-00423-7>
- Cheng, L., Guan, Y., Zhang, T., Zhan, L., Liu, Y., Wang, P., Yu, S., & Peng, Y. (2024). An empirical study on the development of metaphorical comprehension of Chinese children. *Frontiers in Psychology*, 14, 1254129. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1254129>
- CILIP. (2018, October 10). *Tom Percival celebrates libraries*. <https://www.cilip.org.uk/page/Tom-Percival-Celebrates-Libraries>
- Cohn, N. (2020). Visual narrative comprehension: Universal or not? *Psychonomic Bulletin & Review*, 27(2), 266–285. <https://doi.org/10.3758/s13423-019-01670-1>
- Ferguson, D. (2018, October 18). Can picture books meet the crisis in children's mental health? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2018/oct/18/can-picture-books-meet-the-crisis-in-childrens-mental-health>
- Frolli, A., Cerciello, F., Ciotola, S., Ricci, M. C., Esposito, C., & Sica, L. S. (2023). Narrative approach and mentalization. *Behavioral Sciences*, 13(12), 994. <https://doi.org/10.3390/bs13120994>
- Get Kids Into Books. (2017, August 9). *Perfectly Norman by Tom Percival*. <https://getkidsintobooks.com/2017/08/09/perfectly-norman-by-tom-percival/>
- Green, C., & Sun, H. (2025). Picturebooks increase the frequency and diversity of emotion vocabulary in children's language environments: Modeling potential

benefits to emotional literacy, with pedagogical resources. *Early Education and Development*, 36(3), 568–586.

<https://doi.org/10.1080/10409289.2024.2423259>

Gualberto, C., & Kress, G. (2019). Social semiotics. In R. Hobbs & P. Mihailidis (Eds.), *The international encyclopedia of media literacy* (pp. 1–9). Wiley.

<https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0226>

Hordon, F. (2021, September). Authorgraph: Tom Percival. *Books for Keeps*, 250.

<https://booksforkeeps.co.uk/wp-content/uploads/2021/09/BfK-250-September-2021-lo-res.pdf>

Joy, C., Dimailig, P., Fate, M. C., Lagradilla, T., May, R., Jacob, J., & Basilan, J. C.

(2024). Narrative structure in reading engagement of senior high school students. *International Education Forum*, 2(11), 9–10.

<https://doi.org/10.26689/ief.v2i11.9232>

Kirkus Reviews. (2019, September 3). *Review of Ruby Finds a Worry by Tom Percival*.

<https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/tom-percival/ruby-finds-a-worry/>

Kövecses, Z. (2017). Conceptual metaphor theory. In E. Semino & Z. Demjén (Eds.),

The Routledge handbook of metaphor (pp. 1–10). Routledge.

Kümmerling-Meibauer, B., & Meibauer, J. (2013). Towards a cognitive theory of picturebooks. *International Research in Children's Literature*, 6(2), 143–160.

<https://doi.org/10.3366/ircl.2013.0095>

Kumschick, I. R., Beck, L., Eid, M., Witte, G., Klann-Delius, G., Heuser, I., Steinlein,

R., & Menninghaus, W. (2014). Reading and feeling: The effects of a literature-

- based intervention designed to increase emotional competence in second and third graders. *Frontiers in Psychology*, 5, 1448. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01448>
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Levy-Gigi, E., & Shamay-Tsoory, S. (2022). Affect labeling: The role of timing and intensity. *PLOS ONE*, 17(12), e0279303. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0279303>
- Li, C., & Xu, J. (2019). Trait emotional intelligence and classroom emotions: A positive psychology investigation and intervention among Chinese EFL learners. *Frontiers in Psychology*, 10, 2453. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02453>
- Lo, H. C., & Wang, T. H. (2024). A study on the design of embedded visual image teaching aids to assist young children's cognitive and fine motor development. *Journal of Intelligence*, 12(10), 102. <https://doi.org/10.3390/jintelligence12100102>
- Mankovich, A., MacDonald, S., Kinnie, B., Johnson, S. C., & Suanda, S. H. (2025). Information sources for word meaning in children's picture books: A human simulation paradigm study. *Journal of Cognition and Development*, 26(1), 90–110. <https://doi.org/10.1080/15248372.2024.2395515>
- McLeod, S. (2025). Vygotsky's theory of cognitive development. *Simply Psychology*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15680745>
- Melogno, S., Pinto, M. A., & Lauriola, M. (2022). Becoming the metalinguistic mind: The development of metalinguistic abilities in children from 5 to 7. *Children*, 9(4), 550. <https://doi.org/10.3390/children9040550>

Milak, M. (2025, January 3). Visual storytelling in children's book illustration. *Milena Milak Children Book Illustrator*. <https://www.milenamilak.com/blog/visual-storytelling-in-childrens-illustration>

Mrs B's Book Reviews. (2018, November 8). *Children's book review: Ruby's Worry* by Tom Percival. <https://mrsbbookreviews.wordpress.com/2018/11/08/childrens-book-review-rubys-worry-by-tom-percival/>

Müller-Brauers, C., Miosga, C., Fischer, S., Maus, A., & Potthast, I. (2020). Narrative potential of picture-book apps: A media- and interaction-oriented study. *Frontiers in Psychology*, 11, 593482. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.593482>

Nguem, T. P., Komuro, A., Kojima, N., & Fukuda, M. (2025). Communicating emotions through one's picture book: A conceptual exploration of emotional expression and colour in early childhood education [Conference presentation]. *The 38th InSEA World Congress*, Olomouc, Czech Republic. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11685.82401>

Nikolajeva, M. (2013). Picturebooks and emotional literacy. *The Reading Teacher*, 67(4), 249–254. <https://doi.org/10.1002/trtr.1229>

Nikolajeva, M., & Scott, C. (2013). *How picturebooks work*. Taylor & Francis. <https://www.perlego.com/book/1605809/how-picturebooks-work-pdf>

Niland, A. (2023). Picture books, imagination and play: Pathways to positive reading identities for young children. *Education Sciences*, 13(5), 511. <https://doi.org/10.3390/educsci13050511>

- Nodelman, P. (1988). *Words about pictures: The narrative art of children's picture books*. University of Georgia Press.
- Oberman, R. (2024). What are topic emotions? A comparison of children's emotional responses to climate change, climate change learning and climate change picturebooks. *British Educational Research Journal*, 50(4), 1741–1764.
<https://doi.org/10.1002/berj.3995>
- Painter, C., Martin, J. R., & Unsworth, L. (2013). *Reading visual narratives: Image analysis of children's picture books*. Equinox Publishing.
- Pakpahan, F. H., & Saragih, M. (2022). Theory of cognitive development by Jean Piaget. *Journal of Applied Linguistics*, 2(2), 55–60.
<https://doi.org/10.52622/joal.v2i2.79>
- Rhino Reads (2017, August 10). *Perfectly Norman by Tom Percival*.
<https://rhinoreads.wordpress.com/2017/08/10/perfectly-norman-by-tom-percival/>
- Santiago-Ruiz, E. (2021). The pencil and the dragon: Semiotics of sequentiality in the children's picture book. *OCNOS Revista de Estudios sobre Lectura - Journal of Reading Research*, 20(3), 2510.
https://doi.org/10.18239/ocnos_2021.20.3.2510
- Schoppmann, J., Severin, F., Schneider, S., & Seehagen, S. (2023). The effect of picture book reading on young children's use of an emotion regulation strategy. *PLOS ONE*, 18(8), Article e0289403. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0289403>

- Serafini, F. (2024). The complex relationship of words and images in picturebooks. *Journal of Visual Literacy*, 43(3), 233–249. <https://doi.org/10.1080/1051144X.2024.2394338>
- Serafini, F. (2012). Expanding the four resources model: Reading visual and multimodal texts. *Pedagogies: An International Journal*, 7(2), 150–164. <https://doi.org/10.1080/1554480X.2012.656347>
- Sfard, A. (1994). Reification as the birth of metaphor. *For the Learning of Mathematics*, 14(1), 44–55. https://www.researchgate.net/profile/Anna-Sfard/publication/238306802_Reification_as_the_birth_of_a_metaphor/links/541a776d0cf25ebee98897f7/Reification-as-the-birth-of-a-metaphor.pdf
- Sipe, L. R. (2012). Revisiting the relationships between text and pictures. *Children's Literature in Education*, 43(1), 4–21. <https://doi.org/10.1007/s10583-011-9153-0>
- Sipe, L. R. (2001). Picturebooks as aesthetic objects. *Literacy, Teaching and Learning*, 6(1), 23–36. https://readingrecovery.org/wp-content/uploads/2017/03/LTL_6.1-Sipe.pdf
- Stewart, C., & Koopmans, H. (2025). Critical picture book literacy. *Journal of Visual Literacy*, 44(1), 71–93. <https://doi.org/10.1080/1051144X.2025.2458444>
- Strouse, G. A., Nyhout, A., & Ganea, P. A. (2018). The role of book features in young children's transfer of information from picture books to real-world contexts. *Frontiers in Psychology*, 9, 50. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00050>

- Sundmark, B. (2018). The visual, the verbal, and the very young: A metacognitive approach to picturebooks. *Acta Didactica Norge*, 12(2), 12–17.
<https://doi.org/10.5617/adno.6278>
- Terrusi, M. (2018). Silent books. Wonder, silence and other metamorphosis in wordless picture books. *Proceedings*, 1(9), 879.
<https://doi.org/10.3390/proceedings1090879>
- Thuy, T. T. H. (2017). Reading images: The grammar of visual design. *VNU Journal of Foreign Studies*, 33(6), 4217. <https://doi.org/10.25073/2525-2445/vnufs.4217>
- Wang, L., Cui, R., Wan, N., & Hu, W. (2025). Reshaping the ability–strategy link in emotion regulation: The role of a structured picture-book intervention for preschoolers. *Behavioral Sciences*, 15(8), 1137.
<https://doi.org/10.3390/bs15081137>
- Weinfeld-Yehoudayan, A., Czamanski-Cohen, J., Cohen, M., & Weihs, K. L. (2024). A theoretical model of emotional processing in visual artmaking and art therapy. *The Arts in Psychotherapy*, 90, 102196.
<https://doi.org/10.1016/j.aip.2024.102196>
- Wieder, S. (2017). The power of symbolic play in emotional development through the DIR lens. *Topics in Language Disorders*, 37(3), 259–281.
<https://doi.org/10.1097/TLD.0000000000000126>
- Xie, Z., Yan, Y., & Peng, K. (2023). Pragmatism or idealism: A systematic review and visual analysis of Winnicott's psychoanalytical treatment views. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1237005. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1237005>

Yu, X. (2012). Exploring visual perception and children's interpretations of picture books. *Library & Information Science Research*, 34(4), 292–299.
<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2012.06.004>

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Παπαδόπουλος.

Κανατσούλη, Μ. Δ. (2004). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Τυπωθήτω.

Κιοσσές, Σ. (2010). Γνωστική ποιητική, λογοτεχνία και εκπαίδευση. *Κείμενα για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*, 12, 1–19.

Kress, G., & van Leeuwen, T. (2010). *Η ανάγνωση των εικόνων: Η γραμματική του οπτικού σχεδιασμού* (Γ. Κουρμεντάλα, Μετάφρ.). Επίκεντρο.

Nodelman, P. (2009). *Λέξεις για εικόνες: Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου* (Π. Πανάου, Μετάφρ.). Πατάκης. (Πρωτότυπο έργο δημοσιεύθηκε το 1988).

Οικονομίδου, Σ. (2016). *Το παιδί πίσω απ' τις λέξεις: Ο εννοούμενος αναγνώστης των παιδικών βιβλίων*. Gutenberg.

Παπαρούση, Μ. (2008). Εννοιολογική μεταφορά: Μια απόπειρα διδακτικής αξιοποίησης. *Κείμενα για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική*

της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας, 8, 1–13.

<https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2008.493>

Πουρκός, Μ. Α. (2011). Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα στη σύγχρονη κοινωνία. Στο Μ. Α. Πουρκός & Ε. Κατσαρού (Επιμ.), *Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα: Εφαρμογές στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση και τη γνώση* (σσ. 61–78). Νησίδες.

Todorov, T. (1991). *Εισαγωγή στη φανταστική λογοτεχνία* (Α. Παρίση, Μετάφρ.). Οδυσσέας.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.